

בעזה"י

קונטרס

אין אסתר מגדת

ל"ה ביאורים

מדוע לא הגידה אסתר עמה ומולדתה
מדברי רבותינו המפרשים הראשונים והאחרונים

חוברו להם יחדיו

בתוספת חידושים הערות וביאורים

מאשר חנני השי"ת ברוב חסדיו

משה יהודא פריד

כולל דק"ק מאור התורה

סן פאולא - ברזיל

ימי הפורים תשע"ו

הכתובת להערות:

M. FRIED

RUA HADDOCK LOBO 1310/71

SAO PAULO - SP

01414-002

BRAZIL

m.fried@hotmail.com

תוכן הביאורים

- ביאור א כדי שישלחוה ולא תהיה נשואה לערל.....ט
- ביאור ב מרדכי היה בורח מן הגדולה.....טו
- ביאור ג מחשש שאם יכעס עליה המלך יכרית עמה.....כ
- ביאור ד כדי שיחפוץ בה המלך ולא תתבזה בעיניו.....כא
- ביאור ה מרדכי ידע שתבוא ישועה על ידה.....כג
- ביאור ו כדי שתוכל לשמור מצוות התורה.....כו
- ביאור ז שתהיה נדמית לכל אחד כאומתו ולא יתקנאו בה.....כט
- ביאור ח כדי שיוכל מרדכי לדאוג לשלומה.....לג
- ביאור ט שלא יהרגו אותה ואת עמה מחמת שהלכה בעל כרחיה.....לה
- ביאור י שתשמע דברי אחשורוש על ישראל.....לו
- ביאור יא מחשש שייהרג אחשורוש ויאשימו את ישראל.....לט
- ביאור יב שיהיה להנאת עצמו ולא להעבירה על דת.....מ
- ביאור יג ע"י שאינה מגדת נחשבת אנוסה.....מב
- ביאור יד אסתר קרקע עולם היתה.....מט
- ביאור טו שלא ייחשב 'פרהסיא' ותצטרך למסור נפשה.....נג
- ביאור טז שלא ייחשב 'שעת גזירת המלכות' ותצטרך למסור נפשה.....נו
- ביאור יז למנוע חילול השם.....נח

ביאור יח אסתר הכניסה שידה במקומה.....נט

ביאור יט כל זמן שלא ידע מולדתה לא בא עליה.....סג

ביאור כ שלא יגזור להביאה לפניו להראות העמים והשרים
את יופיה.....סה

ביאור כא שגם היא תהיה בכלל הגזירה שיגזרו על ישראל.....סז

ביאור כב כדי שתבוא עליהם גזירת המן וע"י תשובתם
יזכו לגאולה.....סט

ביאור כג שיתכפר להם חטאם ולא יבוא העונש בידי שמים.....עד

ביאור כד שלא ידע המן שמרדכי משבט בנימין.....עה

ביאור כה שלא יאמרו בני ישראל 'אחות יש לנו בבית המלך'.....עו

ביאור כו שלא ישאו שרי המלוכה נשים יהודיות.....עח

ביאור כז שלא ימנע המן מלומר 'דלא נסבי מינן'.....עט

ביאור כח מחמת ציווי של יעקב 'למה תתראו'.....פ

ביאור כט שלא יגיעו ישראל לגדולה וימנעו מלגייר גרים.....פב

ביאור ל מרדכי חשב לגנוב את אסתר מבית המלך.....פג

ביאור לא אחשורוש איבד קי"ג מדינות בגלל שעייבב בנין
ביהמ"ק.....פה

ביאור לב כדי שלא יחשוב אחשורוש שיוכל למשול
בישראל בקושי.....פז

ביאור לג שלא ישלח המן ידו במרדכי לבדו.....פח

ביאור לד שלא ימצא המן חן בעיני המלך.....פט

ביאור לה מחשש סכנה לדניאל.....צא

פתח דבר

ציוויו של מרדכי על אסתר להסתיר את מוצאה נכתב ונשנה במגילה (אסתר פ"ב פס' י' ופס' כ'), אולם לא נתפרש בה טעם הדבר. בדברי חז"ל מבואר שאחשורוש הפציר בה מאוד לגלות לו מאיזו אומה היא, וגם עשה פעולות רבות לכך (עי' מגילה י"ג), ועם כל זאת 'אין אסתר מגדת'. הענין הזה תופס מקום כה מרכזי עד שאמרו בגמרא (שם) דעל שם כך היא נקראת 'אסתר' - שהיתה מסתרת דבריה. וכתב החיד"א בספרו נחל אישכול (ב' י'): ואפשר דמרדכי בדיק בשמה 'אסתר', על כן ציוה לה להסתיר הענין, (ראה יומא פ"ג: ר"מ הוה דייק בשמא).

חידוש גדול כתב הגאון בעל נתיבות המשפט בפירושו מגילת סתרים (ב' י'-י"א), שמרדכי עצמו לא ידע טעם הדבר שציוה עליה כן, אלא היה זה בבחינת 'ניבא ולא ידע מזה ניבא'. הוא מבאר שבאמת היה הכרח שלא ידע שום אדם שמישראל היא, שאם לא כן לא היה נישא לב המן לגזור גזירתו (עי' להלן ביאור כ"ב וכ"ג), וגם בני ישראל היו אומרים 'אחות לנו בבית המלך' (עי' להלן ביאור כ"ה). ומוסיף כי על אף שהיתה אסתר עלולה להסתכן במה שממרה פי המלך ואינה משיבה לו, השי"ת שם בלבו של מרדכי והכריחו לצוות עליה שלא תגיד, אף שלא נגלה לו שום טעם על כך, ואדרבה היה נראה שטוב יותר לומר שהיא יהודית כדי שימאס בה אחשורוש, שהיה ידוע כי שונא ישראל הוא.

אכן בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים מצינו טעמים רבים המבארים באופנים שונים את כוונתו של מרדכי בהוראתו זו. בקונטרס זה אספתי בס"ד שלשים וחמשה מהם, וכדרכה של תורה עיטרתים במעט צרי ומעט דבש - ציונים והערות חידושים והארות - מאשר חנן השי"ת אותי ברוב טובו וחסדו.

בגמרא (מגילה ט"ו:) הובאו י"ב יישובים שונים לשאלה 'מה ראתה אסתר שזימנה את המן', ומספרת הגמרא שרבה בר אבוח שאל את אליהו הנביא 'כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי', והשיבו אליהו 'ככולהו תנאי וככולהו אמוראי'. שמא ניתן להמליץ כן גם על הענין שלפנינו: ביאורים רבים ניתנו לציווי של מרדכי על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה - ואיתנייהו לכולהו.

יתן השי"ת שזכות הלימוד והעיון בנסים שנעשו לאבותינו בימים ההם - תעמוד לנו בזמן הזה להיוושע בדבר ישועה ורחמים ברוחניות ובגשמיות, ונזכה לראות בישועתן של ישראל בגאולה השלימה במהרה דידן.

לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי
מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (אסתר ב' י')
אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה
עליה מרדכי וגו' (שם כ')

יצאתי בס"ד לרעות בגנים ללקוט שושנים מדברי
רבותינו הראשונים והאחרונים בביאור טעם הדבר
שציוה מרדכי על אסתר אשר לא תגיד עמה
ומולדתה.

ביאור א

כדי שישלחנה ולא תהיה נשואה לערל

כתב רש"י (ב' י'): אשר לא תגיד - כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחנה, שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה^א.

וכ"כ במנות הלוי בשם ה"ר מאיר עראמה ז"ל^ב: כי אע"פ שהמלך הסכים לקחת נערה אשר תיטב בעיניו - תהיה מאיזה עם שתהיה, מכל מקום בוודאי היה רוצה יותר בזו אם היה יודע שהיא מזרע המלוכה שאול המלך. וביותר אם היה יודע כי היא קרובה למרדכי שהיה מן הסנהדרין, כי גדולים וחשובים היו בעיני הגויים. וראיה מחנניה מישאל ועזריה שהיו קרובים למלכות, וגם מרדכי חשוב היה ויושב בשער המלך. ולכן לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה - כדי שלא יקחנה המלך בטוב לב יותר, עכ"ל.

[הפנים מאירות] כתב עפ"ד הגמרא (עבודה זרה כ"ב): חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן, והיה סבור

א. המלבי"ם כתב: כי חשב שעל ידי כן יגרשנה המלך מביתו, כי לא יקח אסופי מן השוק לו לאשה.

ב. וכן הוא בפ"י עקידת יצחק על המגילה מהג"ר מאיר בנו של הג"ר יצחק ערמאה בעל העקידה זצ"ל.

ג. בספרו כתנות אור על התורה, בחידושיו על מגילת אסתר (נדפס אחרי פר' כי תשא).

מרדכי שאם תגיד עמה שהיא מזרע ישראל תהיה חביבה בעיני המלך יותר מכל הנשים.

ובזה מבואר הטעם ש'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה' וכן 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה'. מולדתה - שלא יחפוץ בה מחמת היותה ממשפחת שאול המלך (כמש"כ רש"י), ואת עמה - שלא תהיה חביבה עליו מחמת היותה מישראל (כמש"כ הפנים מאירות^[1]).

עד"ז כתב המהרש"א (מגילה ז'. ד"ה מלמד): שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. לפי שמדרך שאדם נושא חן ביותר בעיני אומתו, וגבי אסתר כתיב לא הגידה אסתר את עמה גו' כי מרדכי ציוה גו' - אפשר שהוא עשה כן כדי שלא תהיה נושאת חן וישלחוה, אבל מאלקים היה בהיפך זה, כיון שלא הכירו את עמה - כל אחד ואחד נדמתה לו כאילו היא מאומתו ולכך נושאת חן בעיני כל רואיה, עכ"ל.

וביאור זה אתי שפיר עם מה שמבואר בגמרא (מגילה י"ג.): ובהקבץ בתולות שנית וגו' אזיל שקל עצה ממרדכי, אמר אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ואפילו הכי לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה וגו'. וכתב המהרש"א (שם ד"ה ויעש): שנטל עצה ממרדכי היאך יעשה שתגלה לו, ואמר ליה לאחשורוש שיקבץ בתולות שנית ואין אשה מתקנאה כו' וע"י זה

ד. בעל מעשי ה' בפירושו יוסף לקח (ב' י') אכן העיר על טעמו של מהר"מ עראמה הנ"ל - דמה צורך היה להעלים עמה, הרי בשביל שלא ידע שהיא מזרע מלוכה היה די שתעלים משפחתה. ובמה שנתבאר כאן מיושב שפיר.

אפשר שתגלה, וקאמר דעשה כן ואפ"ה לא גליא ליה כדכתיב בתר הכי אין אסתר מגדת וגו'. והוא יעצו כן, שאפשר שאחרת מהבתולות תמצא חן בעיניו וישלח את אסתר, דמטעם זה ציוה לה שלא תגיד כדי שיאמר דממשפחה בזויה היא וישלחה, כפירש"י במגילה, עכ"ל.

אכן בעיקר ביאורו של רש"י יש לעיין ממה שכתב איהו גופיה בפסוק שאחרי זה: זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז ישועה וכו' מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידיה לקום להושיע לישראל, לפיכך היה מחזור לדעת מה יהא בסופה. (וכן כתב רש"י בשמואל א' י"ז ל"ז). ומעתה יקשה דמאחר שהבין מרדכי דע"י אסתר תבוא הישועה לכלל ישראל, למה ציוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה כדי שישלחנה. [בפ"י מגלת ספר (קראקא תפר"ח) כבר עמד בזה, וכתב שהיא קושיא גדולה].

ה. בעל השואל ומשיב בדברי שאול (חידושי אגדה מגילה שם) יישב באופן אחר מדוע נתן מרדכי עצה לאחשוורוש כיצד יוכל לשכנעה לגלות לו מולדתה, וז"ל: והקשו הא מרדכי בעצמו לא חפץ שתגיד והוא ציוה עליה בתחילה שלא תגיד. והנה בפשיטות נראה שבאמת בתחילה נתכוין שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחנה - שאם ידעו שהיא ממשפחתו של שאול המלך היו מחזיקים בה, וא"כ יש לומר דאח"כ כשראה שאהבה אפשר דהיה סברא להגיד לו שהיא מבני הגולה ודלמא ישלחנה, שהיו היהודים מבוזים מאד בזמן ההוא ולכך רצה מרדכי שתגיד. אבל אסתר לא ידעה הטעם מפני מה ציוה עליה מרדכי והיא שמרה מאמר מרדכי אף שלא ידעה הטעם. וזה שאמר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר ציוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עושה, והיינו אף שלא הבינה הטעם, עכ"ל.

אבל יש להעיר שדבריו הם דלא כרש"י שכתב עה"פ (ב' כ') אין אסתר מגדת מולדתה: 'לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך'. הרי דאף כשיעץ למלך לקבץ בתולות שנית עדיין היה מזרזה שלא תגיד מולדתה.

ונראה דאף שהגאולה תבוא על ידה, מ"מ כיון שכעת היא אצל אחשורוש בעבירה - מוטל עליו לעשות כל השתדלות שתצא משם, ועל דרך דאיתא בברכות (י). דאמר ליה ישעיהו לחזקיהו (המלך) 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך - מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קוב"ה לעביד'. וכן השיבני מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: **הוא צריך לעשות מצוותו**. (שו"ר שכן כתב בספר שלמי תודה פורים סי' מ"ה בשם הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל, ושהגר"ז מבריסק זצ"ל קלסיה. ועי"ע בספר חידושי הלב על מגילת אסתר, נדפס בסו"ס שמות).

ויש לציין בזה עוד מה שכתב בספר הקדמון מאמר מרדכי (להג"ר שם טוב מלמד זצ"ל, קושטאנדינא שנת שמ"ה) וז"ל: נראה כי לפי שהיו למרדכי ב' בחינות, א' - אם תגלה מולדתה בודאי אם ידע שהיא בת מלכים יקחנה המלך. והב' - אם תגלה עמה שאם ידע שהיא מעם שפל לא יקחנה. (עיין להלן ביאור ד' בשם האבן עזרא 'שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה'). לזה הניח הדבר בשב ואל תעשה שלא ידע איזה מהם יצדק, כי מצד אחד נראה שטוב שלא תינשא לערל, ומצד אחר נראה שניתן לו רמז, לזה הניח הדבר בשב ואל תעשה וציוה שלא תגיד א' מהם והוא יתברך הטוב בעיניו יעשה. (ועי"ש שביאר עפ"ז הטעם שבפס' י' הקדים עמה למולדתה, ולקמן פס' כ' הקדים מולדתה לעמה), ודוק.

עוד יש להעיר, דאם איתא דמרדכי היה רוצה שישלחוה כדי שלא תהיה נשואה לערל - לא היה לו לגלות מעשה בגתן ותרש, דעדיף שהיה אחשורוש מת וממילא היתה אסתר ניצלת ממנו. (ואין לומר דהוא מחמת שידע מרדכי שאסתר מזומנת להושיע את ישראל

בבית המלך, דהרי לפמשנ"ת אע"פ שידע מרדכי כן מ"מ ציוה עליה שלא תגלה כדי שישלחוה)¹.

ונראה עפמש"כ בפירוש רבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל (ב' כ"א): ומדברי המתרגם ז"ל נראה שגם כן בקשו להרוג את אסתר בסם המות, וזה לשונו ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר המלכה ולאושטא ידא במלכא אחשוורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה, עד כאן. ודבריו דברי קבלה, עכ"ל. ובתרגום נוסח ב' (נדפס במגילת אסתר יקר תפארת, בני ברק תשע"ג) הגירסא: לאשקאה סמא דקטול לאסתר מלכתא וכו'. ומפורש

ו. בספר אהל דוד (להגר"ד קאהן שליט"א, ח"ז) כתב דהיה עליו חיוב לעכב הרוצחים כי בן נח מחוייב על רציחה, עכ"ד. וצ"ע אם אכן יש חיוב כזה, שהרי חיוב מניעת חבריו מעבירה הוא מדין ערבות ותוכחה וזה לא שייך כלפי גוי. ובמדרש (ב"ר ל"ט י"ב) איתא: ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה וגו' זה מהול וזה ערל וחס עליו אתמהא וכו'. ובמנות הלוי (ב' כ"ב) כתב בביאור קושיית המדרש: הנה שהוקשה בעיניהם כי אם נאמר (ויקרא י"ט ט"ז) ולא תעמוד על דם רעך - אין בכלל רעך ערל זה, אשר למה יגיד הדבר ויצילהו, עי"ש דבריו.

[ומצאתי בשו"ת בית שערים (י"ד ח"א י"ד סו"ס רכ"ד) שכתב: ואי כדי להפריש בגתן ותרש שלא יעברו על שפיכת דמים דב"נ מצווה על שפ"ד כמבואר ברמב"ם פ"ט ממלכים, זה אינו דהא כתב דג"מ סי' קנ"א דאפי' ישראל העובר במזיד אין מצווין להפרישו וכ"ש גוי, עכ"ל. וכוונתו לדגול מרבבה ביו"ד סי' קנ"א, ובאמת שכבר מפורש בש"ך שם סק"ו דעובד כוכבים אין מצווים להפרישו. אך יש לציין לדברי ספר חסידים סי' תתשכ"ד שכתב בזה"ל: אם רואה אדם נכרי עושה עבירה, אם יכול למחות ימחה, שהרי שלח הקב"ה את יונה לנינוה להשיבם. ובהגהות הגר"מ אריק זצ"ל שם (נדפס בילקוט מפרשים על הס"ח מהדורת אוצר הפוסקים) כתב: עי' רש"י סנהדרין (ע"ה. ד"ה ואם איתא) דגר תושב אין מצוה להוכיחו. ועי' רמב"ם (פ"ח מהל' מלכים) דמצוה לכוף לכל באי עולם על ז' מצוות שנצטוו ב"נ, וזהו כדברי רבינו, עכ"ל].

שנתכוונו להמית גם את אסתר. ולפ"ז מובן היטב דמרדכי גילה זממם בשביל הצלת אסתר, ולא קשה מידיו.

ובזה לא קשה נמי קושיית הבני יששכר (מאמרי אדר מאמר ה' אות י"ד): 'איך השתדלו מרדכי ואסתר להציל את אחשורוש הלא קי"ל (ע"ז י"ג): העכו"ם לא מורידין ולא מעלין^ח. דלפי מה שנתבאר אתי שפיר היטב שהוצרכו לכך בשביל הצלת אסתר.

ז. שו"ר ביערות דבש ח"ב סוף דרוש ב' שכתב כן, עי"ש. וז"ל החתם סופר (חולין ק"ד): הואיל ורצון בגתן ותרש להמית המלך והמלכה כמבואר פ"ק דמגילה להטיל סם בספל יהרגו הוא והיא, ע"כ להצלת נפשות אמר מרדכי לאסתר, עכ"ל. [אך הנה מש"כ דמבואר בפ"ק דמגילה שרצו להמית גם המלכה, לא ידעתי איפה מבואר כן. ובגמרא (מגילה י"ג): נזכר רק שרצו להרוג את אחשורוש].

ויש להעיר דהן אמת שבתרגום מבואר שרצו להרוג גם את אסתר, אבל בגמרא (ס) ובתרגום שני ובפרקי דרבי אליעזר (פרק נ) נראה שרצו להרוג רק את אחשורוש. אכן יש לקיים הדברים באופן אחר קצת, ע"ד שכתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (ע"פ וידוע הדבר למרדכי) וז"ל: שאם בגתן ותרש היו הורגים אותו בודאי היו מעלילים עליו שלא התנהג כראוי ושהיה חייב מיתה, ואצל הגוים נהוג שמי שהיה חייב מיתה הורגין גם את אשתו, ע"י כתובות כ"ז א' ובירושלמי כתובות פ"ב ה"ט אשת לסטים כלסטים, וחשש שלא יהרגו גם את אסתר, עכ"ל.

ח. וכתב דקושיא עצומה היא, (וכן הקשה במאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד' אות ב'), עי"ש מה שיישב. ובאמת שבילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) כבר הקשו כן וז"ל: למה אמר מרדכי לומר למלך, אין כתיב בתורה 'לא תכרות להם ברית' וכו', (ועי"ש כמה ביאורים). והחת"ס בדרשות (דף קע"ז. ד"ה כתיב וימצא) כתב: במדרש האשים מרדכי שהגיד לאסתר דבר בגתן ותרש להציל הרשע מיני שחת דלא מעלין ולא מורדין, נמצא נכשל מרדכי בבגתן ותרש וכו', עכ"ל. ובשו"ת בית שערים (יו"ד ח"א יו"ד סו"ס רכ"ד) כתב ליישב 'דדוקא הצלה בידים להעלותו אסור אבל לסבב הצלה מותר'.

ביאור ב

מרדכי היה בורח מן הגדולה

בילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) איתא: כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד - שהיה בורח מן הגדולה, שהיה המלך אומר לאסתר בת מי את, אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים מלכים ושלטונים. אמר לו הקב"ה אתה בורח מן הגדולה חייך שאני מגדלך.

וכתב האלשיך בביאורו משאת משה (ב' כ'): והנה למעלה כתבנו מרבותינו ז"ל כי להיות מרדכי בורח מן השררה ציוה עליה אשר לא תגיד. ואם כן איפה אחר שהוא יתברך עשה כמידתו הטובה אל הבורח מן השררה שתדוף אחריו, ויעלהו והקנה לו ישיבה בשער המלך, עתה אחרי זאת הרשות נתונה ביד אסתר להגיד מולדתה, כי הלא בטלה הסיבה והעלוהו מעצמם. ומעתה למה תעמוד על משמרתה לבלתי הגיד דבר, כאשר היה - שהסתירה עד 'נמכרנו להמן'. לזה אמר 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר באמנה אתו', לומר כי כאשר באמנה אתו היתה מקיימת מאמרו בלי השקפת סיבה רק למה שהוא לה לאב ולפטרון, כן גם עתה לא שתה לבה אל סיבת ציוויו עליה לומר הלא בטלה סיבת צוותו ותגיד דבר, רק שתה כל מעייני מגמתה לקיים מאמרו בדרך תמים, בלי שום השקפה, כאשר היתה באמנה אתו, עכ"ל.

ט. הנה איתא בגמרא (מגילה י"ג): ואסתר מאי היא, דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה. כך הגירסא בעין יעקב, וכ"ה במדרשים. ובבן יהוידע

[הנה בדברי האלשיך מבואר שמרדכי עלה לגדולה אחרי שנלקחה אסתר לבית המלך, וכיון שכך כבר בטל הטעם והיתה יכולה לגלות עמה ומולדתה - ואעפ"כ לא גילתה, (וכ"כ בפי' רבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל).

אבל האבן עזרא (ב' ה') כתב שגם קודם מעשה אסתר היה מרדכי משרתי המלך, וז"ל: כי בשער המלך היה קודם דבר אסתר, על כן הוא דר בארמון. וכ"כ להלן (ב' י"א): ולולי שהיה מרדכי קודם מעשה אסתר משרתי המלך לא עזבוהו המשרתים להתהלך לפני חצר בית הנשים, עכ"ל. ובאמת שכך עולה ממה שאמרו בגמרא (מגילה י"ב). לעשות כרצון איש ואיש - לעשות כרצון מרדכי והמן, ופירש"י 'הם היו שרי המשקים במשתה'. הרי שכבר מקודם היה מרדכי משרי המלך. ולפ"ז צריך לומר דטעם הילקוט 'שהיה בורח מן הגדולה' - היינו שאם היה המלך יודע קירבתו לאסתר היה מגדלו ומנשאו יותר'. ונמצא מעתה דשפיר היה שייך הטעם שלא לגלות עמה ומולדתה גם אחרי כן, ודלא כהאלשיך.

כתב דמקשים על גירסא זו אמאי לא הביא מפסוק הקודם (ב' י') 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה', (ראה עין יעקב, ומה שהקשה על דבריו בנן יהודיע). והנה עפ"ד האלשיך הנ"ל יתכן ליישב, דמהכתוב הזה השני מבואר גודל צניעותה שקיימה ציווי מרדכי אף כשבטל הטעם, וי"ל דלכן מייתי מקרא זה דייקא. (ועי"ע על העין יעקב שם ד"ה דכתיב, וביפה ענף על המדרש אסתר ו' י"ב ד"ה שתפסה).

י. וראה מלבי"ם (ב' י"ט): כי מרדכי נתעלה להיות יושב בשער המלך על כסאות למשפט כאחד השרים, שזה עשו לו בעבור שמצאו אותה בביתו, ובזה הלא בטחה שכל שכן שיעשו לו גדולה וכבוד אם ידעו כי היא בת דודו.

ויצוין מה דאיתא בילקוט (שם, בהמשך הדברים): כשנכנסה אסתר למלכות אמרה

שו"ר בספר הקדמון מאמר מרדכי (להג"ר שם טוב מלמד זצ"ל, קושטאנדינא שנת שמ"ה): וצ"ע כי לא עלה עתה מרדכי לגדולה שאין למעלה ממנה, כי לא היה משנה למלך, והמלך היה אומר 'ואעשה אותם מלכים' והכוונה משנה, וא"כ לא נתבטל הטעם. וראה מש"כ ליישב בעל השבט מוסר בפי' אורה ושמחה (נדפס בספרו דנא פשרא, והובא בספר מגילת אליהו ב' כ').

לאחשוורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך וכו', נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא, אמר לה מכירה את יהודי כשר, אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמך מרדכי וכו', עכ"ל. ומבואר בזה דאכן נתמנה מרדכי רק אחר שנלקחה אסתר לבית המלך.

אך יש להעיר דדברי הילקוט הללו אינם עולים בקנה אחד עם הטעם הנ"ל שמבואר בילקוט, דאם מה שציוה מרדכי עליה שלא תגיד מולדתה היה משום שברח מן הגדולה, איך יתכן שהיא עצמה שידלה את המלך למנותו. (ודוחק לומר שאסתר עצמה לא ידעה מה טעם הוראתו של מרדכי).

ויתכן ליישב הענין ע"פ מה שמבואר בתרגום (ב' כ"א) שאסתר התקינה למרדכי סנהדרין בשער המלך (וכן איתא בתרגום ה' ט', שם י"ג, ו' י', שם י"ב), וכאשר ראו זאת בגתן ותרש קצפו ואמרו הלא המלכה בדבר המלך רוצה לסלק אותנו ולהקים את מרדכי, עי"ש. ונראה מעתה דמה שנתמנה מרדכי לשבת בשער המלך היה זה מינוי רוחני גרידא - לשפוט את העם ולייעץ למלך, (וכדאיתא במדרש לקח טוב: אמרה אסתר למה אין אתה נוטל עצה מחכמי ישראל אלא אתה מתייעץ משרי פרס וגרמו לך להרוג את ושת, מיד קיים את מרדכי ועשה לו קתדרא לישב בשער המלך - להיות שופט בשער המלך, עכ"ל). אמנם חששו של מרדכי שאם תאמר עמה ומולדתה יעלוהו לגדולה - הכוונה למינוי מדיני, לעשותו שר שיטול חלק בהנהגת המלוכה, ובזה לא חפץ. נזהר דלא כמש"כ האלשיך דאחרי שהושיבו למרדכי בשער המלך והעלוהו לגדולה - כבר בטלה הסיבה והיתה הרשות נתונה ביד אסתר להגיד מולדתה.

בביאור מה שברח מרדכי מן הגדולה מצינו כמה דרכים.

[א] במנות הלוי הביא דברי הילקוט, וכתב שטעם זה מורה 'שמענוה ושפלות לא רצה שיוודע הדבר'. וכך עולה מדברי המהר"ל בספר אור חדש (עמוד קי"ז) שכתב על דברי הילקוט הללו: ופירש זה המדרש שהיה מרדכי מוכן לדבר זה להתרחק מן המלכות, כמו שעשה שאול המלך - שהוא היה ראש יחוסו - שהיה בורח מן המלכות (עי' מגילה י"ג: ותנחומא ויקרא ג'), לכך צוה עליה שלא תגיד. ועי"ש ששפלותו זו של מרדכי גרמה לו שזכה לנצח את המן.

[ב] ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג) ביאר טעם הדבר באופן אחר: ולכך ציוה על אסתר שלא תגיד עמה, כי אז יתוודע כי מרדכי דודה ויעשהו המלך למשנהו ויתבטל מדברי תורה, כדאמרינן (מגילה ט"ז:): שכאשר נעשה באמת משנה פרשו ממנו סנהדרין, ולכך ציוה אשר לא תגיד, עכ"ל. ולדבריו הטעם שברח מן הגדולה היה כדי שלא יתבטל מדברי תורה.

[ג] בחידושי חתם סופר (חולין ק"ד:): מבואר שהוא מטעם 'ואל תתודע לרשות' (אבות א' י'), וז"ל: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי - דודאי מרדכי לא רצה שום תשואת חן ושום קרבה אל המלך, כמו שעשה יוסף הצדיק 'ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים' שלא ישימם ראשים ושרים, כי לא יחפצו הצדיקים להתוודע לרשות, וביותר במלכות ארמאים". ושוב כשנתעלה מרדכי על כרחו ונעשה

יא. הנה הרע"ב באבות שם פ"י: ואל תתודע לרשות - כדי ליטול שררות על ידיה. א"נ אל תתודע לרשות - שלא יעבירוך על דעת קונך, עכ"ל. אמנם התוספות יו"ט כתב שם דמדברי רש"י שסיים 'שאיין מקרבין לו לאדם

משנה למלך הרי פרשו ממנו מקצת סנהדרין וגם ירד ממדרגתו ונמנה חמישי באנשי כה"ג כמבואר ספ"ק דמגלה. ומזה הטעם בעצמו ציוה עליו מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה שלא רצה קריבתו בבית המלך. והרי קמן אחר שאמרה למלך בשם מרדכי ולא נעשה עמו דבר - לא התעוררה את המלך לעשות עם מרדכי שום טובה על זה, כי לא ביקש דובשו ועוקצו, עכ"ל.

ד] בספר לקוטי רצב"א (ווארשא שנת תרכ"ז) הביא בשם הג"ר משה קידאן זצ"ל לבאר טעם הילקוט, דמרדכי אמר לאסתר - מיום שגלינו מארצנו אין אנו מקובלים על העמים, ואם יעשה המלך אותנו שרים ושלטונים, ודאי יתקנאו כל העמים בנו ויעמדו עלי ועל משפחתנו ועל כל ישראל ויכריתו אותנו".

אלא לצורך עצמן' מבואר דהיינו מטעם מה שאמרו (שם פ"ב מ"ג): הוּוּ זְהִירִין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצרך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

יב. מכת"י קדשו על מגילת אסתר (עיי"ש בפתח הספר). ושוב נדפסו חידושי על המגילה בספר אמרי משה (ווארשא תרמ"ט), אולם ביאור זה הובא שם באופן אחר קצת.

יג. ונראה שלדבריו מחובר טעם זה של הילקוט עם הטעם המובא אחריו (הובא כאן לפנינו בביאור ג', עיי"ש), ולפ"ז ה'דבר אחר' שבילקוט (חשב מרדכי בליבו מיום שגלו ישראל וכו') אינו טעם בפני עצמו, אלא בא לבאר באופן אחר מדוע לא רצה מרדכי להתמנות לשררה.

ביאור ג

מחשש שאם יכעס עליה המלך יכרית עמה

בתרגום איתא: ומטול מה פקדה דלא תחוי, מטול דחשב בלביה מרדכי ושתי דעבדת יקרא לנפשה ולא צבית דייתי למחמי שופרא למלכא ולשליטיא, דן יתה דינין בישין וקטיל יתה, ולמה לא חויאת אסתר עמה דתלדותה, דלמא רגיז עלה מלכא וקטיל לה ומשיצי עמא די היא מיניה.

פירוש הדברים: מפני מה ציוה אשר לא תגיד, מפני שחשב מרדכי בליבו, ושתי שעשתה כבוד לנפשה ולא רצתה לבוא להראות יפיה למלך ולשרים, דן אותה המלך דינים רעים והרג אותה, מעתה אולי יכעס המלך על אסתר ויהרוג אותה ויכרית עמה אשר היא ממנו.

בילקוט (הנ"ל, בטעם השני) איתא: ד"א חשב מרדכי בליבו מיום שגלו ישראל אינם מכובדים על העמים, שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה וידעו שאסתר קרובתי היא ויאמרו למלך אשתך יהודית היא ויכריתו עמה ובית אביה. אעפ"כ לא זז, הולך ומביט עליה כל הימים שלא יהרגוה כשם שהרג לושתי, עכ"ל.

וכתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי (ב' י') שטעם הילקוט אחד הוא עם דברי התרגום, דמרדכי חסה עינו בעם ישראל שלא יתפסו בעווננו או בעוונה".

יד. אמנם ממה שנתבאר בהערה הקודמת עולה ביאור אחר בדברי הילקוט הללו, ודוק.

ביאור ד

כדי שיחפוץ בה המלך ולא תתבזה בעיניו

כתב האבן עזרא: יש אומרים כי מרדכי לא עשה נכונה שציוה על אסתר שלא תגיד עמה - כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה, עכ"ל.

ומה שכתב שמרדכי לא עשה נכונה, היינו משום שהנכון היה להשתדל להיפך - שהמלך לא יחפוץ בה, וכמו שכתב רש"י (הנ"ל בביאור א').

אמנם כן מבואר במדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא אסתר ב' י'): כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד - שלא תתבזה בעיני המלך^{טו}.

והנה בעל האור החיים הק' בספרו ראשון לציון כתב נמי כן ובדבריו מיושב שפיר, וז"ל: כאשר ראה שנלקחה אסתר למלכות, והנה ידוע הוא שבאותו זמן היו ישראל שבויים וקלי

טו. וכ"כ רבינו אביגדור כהן צדק (מבעלי התוספות, בפירושו על מגילת אסתר, והו"ד בתוספות השלם על המגילה ב' י' אות ד') דלכך ציוה שלא תגיד 'שמא לא יחפוץ בה המלך בשביל שהיא יהודית'. אך שוב דחה: אבל אין נראה, דאחשוורוש אהב אותה לבסוף כשהגידה לו מולדתה ומרדכי מה הוא לה. נולכאורה היה נראה לחלק בפשטות, דדוקא בתחילה היה חשש שלא יחפוץ בה מפני יהדותה, אבל לאחר דאביק בה ושגה באהבתה תו לא היה איכפת לו בכך. ומצאתי בביאור המגילה להרמ"ד וואלי תלמיד הרמח"ל זצ"ל שכתב: וגם לפי הטבע כבר אמרו רז"ל (סוטה מ"ז). שחן אשה על בעלה, ואחר שנשאה לא יגרשנה מפני שהיא יהודית].

הערך, וחש מרדכי לכבוד אסתר שלא תתבזה בעיני אחשוורוש מצד גריעותה להיותה מבני השביה, וטעם זה לא יספיק לאחשוורוש למנוע מלבוא עליה ככל אשר תאוו נפשו מצד יופיה, אבל לא ישאנה מצד גריעות עמה^{טז}. ולזה ציוה עליה אשר לא תגיד, דאם באולי יקחנה אחשוורוש לתשמיש לא תשב בשפל המצבות. ומה גם לדבריהם ז"ל (מגילה י"ד). דאחשוורוש היה שונא לישראל, פשיטא שלא ימליכנה ולא ישים כתר מלכות בראשה, עכ"ל.

ומצאתי שכדברי האוה"ח הללו כבר מבואר בתוספות השלם על מגילת אסתר (ב' י', אות ג') וז"ל: לפי שאמר לה יודע אני שמרוב יופיך לא יניח מלשכב עמך, ואם תחרישי ולא תגידי את מולדתך - שמא ימליך אותך, ואם תגלי לו שאת יהודית לא יניחוהו שריו להמליך יהודית, שיאמרו בזוי הוא לנו להמליך יהודית עלינו, נמצאת בעולה לגוי ומבווישת, עכ"ל התוס'.

ולפ"ז מיושב דמרדכי עשה נכונה במה שפחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה, דגם אם תתבזה בעיניו ולא ישאנה מכל מקום מצד יופיה יחזיקה בביתו בשפלות.

טז. והאוה"ח כתב להביא ראיה לכך: ואמרינן בכתובות (ג"א:): ת"ר שבויי מלכות הרי הם כשבויים גנובי לסטות אינם כשבויים, והתניא איפכא, מלכות אמלכות לא קשיא הא במלכות אחשוורוש הא במלכות בן נצר. ופירש"י שבויי מלכות - נשים ששבה המלך לתשמיש, מלכות אחשוורוש - הם כשבויים לפי שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה ובעילתו באונס. הרי דקאמר הש"ס על אסתר שיודעת שלא ישאנה אחשוורוש, והטעם מצד שאינה ראויה למלכות. וטעם זה לא יועיל אלא לנישואין, אבל לתשמיש באיזה אופן שיהיה לא ימנע עצמו מלבוא עליה, עכ"ל.

ביאור ה

מרדכי ידע שתבוא ישועה על ידה

עוד כתב האבן עזרא: 'ואחרים אמרו כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבוא תשועה על ידה לישראל'. והיינו דלכן ציוה שלא תגיד עמה, כי אם ידע המלך שהיא מהגולה לא יקחנה.

ועד"ז כתב האוה"ח הק' בספרו ראשון לצינן: עוד אני אומר כי מרדכי ידע נאמנה כי לא לחינם נלקחה אסתר בית המלכות, כי יודע היה מרדכי ע"ה צדקות הצדקת הלזו וח"ו שהיה הקב"ה מביאה לידי מדה זו אם לא לצורך גדול כאשר היה לבסוף. (בפירוש המגילה לרבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל כתב שטעם זה הוא היותר קרוב אצלו, עי"ש. וכ"כ מדעתו הגאון בעל שואל ומשיב בדברי שאול מהדו"ת ד"ה לא הגידה).".

ובאמת כבר מצינו במדרש (אסתר"ר ו' ו') שמרדכי הוא משני הצדיקים שנרמזו וחשו, 'אמר אפשר צדקת זו תנשא לערל הזה, אלא דבר גדול הוא שעל ידה ינצלו ישראל', עי"ש.

יז. בתורת חיים (סנהדרין ע"ד: ד"ה והא) כתב דהטעם שאסתר לא מסרה עצמה למיתה כדי להינצל מיד אחשוורוש (למ"ד דגם היכא שאין חיוב מותר להחמיר ולמסור נפש), הוא מאחר שידעה שעתיד להעשות נס על ידה להצלת כלל ישראל, עי"ש.

יח. הנה מדברי המדרש נראה שלא היה זה בדרך נבואה וחלום (כמש"כ האבן עזרא בשם אחרים) או ברוח הקודש (כמש"כ ר"מ אלמושיניו בידי משה ב' י'), אלא שהבין כן מדעתו ואמר 'אפשר צדקת זו תנשא לערל הזה'. וביאור הדבר הוא כמש"כ בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה): כי השתא ע"י בהמתן

הרלב"ג בפ' למגילת אסתר (ב' י') כתב נמי בדרך זה: כי מרדכי ראה שהיא תהיה מלכה תחת ושתי, ולפי שעל ידה יתכן שיגיע טוב לישראל ציוה עליה שלא תגיד מאיזה עם היא, כדי שלא יעזבנה המלך בעבור ראותו שהיא מעם שפל שהוא גולה בין האומות, עכ"ל.

בדברי האבן עזרא והרלב"ג מבואר דהטעם שהיה המלך משלחה אם היה יודע עמה - הוא מפני שישראל באו מן הגולה והיו שבויים וקלי הערך.

של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה צדיקים עצמם לא כל שכן, א"כ כיון שנלקחה אסתר - מאת ה' היתה זאת, הטוב בעיניו יעשה, לזה ציוה עליה אשר לא תגיד. ובמנות הלוי (מובא כאן בסמוך) כתב ע"פ המבואר בדברי רז"ל שמרדכי עשה השתדלות גדולה להחביאה מן המלך, וממה שבכל זאת נלקחה הבין שהיה זה בהשגחה פרטית כדי שעל ידה תבוא תשועה לישראל. (להלן בביאור כ"א הובאו דברי האלשיך, וראה שם ביאורו כיצד הבין מרדכי שלקחתה היתה לשם ישועת ישראל).

החת"ס (תו"מ מגילת אסתר ד"ה לדעת) כתב בזה תוספת ביאור מנא ידע מרדכי שמאת ה' היתה זאת שנלקחה לבית המלך, וז"ל: אמרו חז"ל מרדכי היה נרגש שלא באת זאת הצדקת לידי כך אם לא תצמח מזה דבר טוב. ובדרוש אמרתי כי לא על הסבה שנלקחה באונס לבעילת ערל נרגש, אלא לכאורה יש להבין הא אחשוורוש ביקש בתולות ואסתר היתה בעולה אשר לקחה מרדכי לו לבית וכבר כתב בזה ספר מנות הלוי. אך הלא כל מאן דהוי ליה ברתא הוי מטמרא מיניה וא"כ יטענו כולם שהם בעולות, ועל כרחך לא האמינו לשום אחד מהם אלא בדקו כל הנשים על פי חביות (עי' יבמות ס"ז), ואותה שלא היה ריחה נודף ידעו שהיא בתולה, ומשמיא נעשה נס שלא נדף ריחה של אסתר ותלקח אסתר אל בית המלך, ע"כ הרגיש מרדכי כי מה' היתה זאת, עכ"ל.

אמנם במנות הלוי (ב' י') כתב לבאר באופן אחר הטעם שהיה משלחה אם היה יודע מולדתה, על פי מה שפירשו המפרשים (ראה דבריו לעיל א' י"ט) עה"פ 'ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה' - שעצת ממוכן היתה שתהיה טובה מצד עצמה ולא שתהיה טובה מצד אבותיה, כדי שלא תתגדל על המלך כמו ושתי שהתייהרה ביחסה ומשפחתה ובית אביה, ומחמת כן ביזתה ולעגה במצות המלך כמאמרם ז"ל (מגילה י"ב:). ומשום כך לא רצה מרדכי שיוודע שהיא בת מלכים, כי אם נערה יתומה אסופית יפת תואר בעלת שכל חן וכבוד. דהנה מבואר בדברי רז"ל שמרדכי עשה השתדלות גדולה להחביאה מן המלך, וממה שבכל זאת נלקחה הבין שהיה זה בהשגחה פרטית כדי שעל ידה תבוא תשועה לישראל. על כן הסיר מעתה כל דבר שהיה נדמה בעיניו למכשול שלא יקחנה, ואם היה נודע שהיא בת מלכים היה זה מכשול גדול לפי עצת ממוכן שיקח אשה פשוטה שלא תתגאה עליו. (וכ"כ מדעתו הגאון בעל שואל ומשיב בדברי שאול מהדו"ת ד"ה בפסוק ויאהב).

בספר כלי חמדה (למהר"ש לניאדו זצ"ל, בפרשת פקודי) כתב נמי דהטעם שציוה עליה שלא תגיד הוא מפני שידע שתבוא ישועה על ידה, אלא שביאר הענין באופן אחר, וז"ל: כי מרדכי - חכם עדיף מנביא - ראה שלא על חנינם לוקחה אסתר מחיקו לתתה ביד אכזרי הוא אחשורוש, כי אם דבר גדול ולעת מצוא הגיעה למלכות. ולזה ציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד מולדתה ומשפחתה, אלא יהיו הדברים האלה סתומים וחתומים עד עת צורך גדול ואז תגלה הענין, ואז תמצא חן וכבוד בהגדת יקר משפחתה. וכן היה שכאשר נפל המן היתה שעת הכושר להגיד

יקר משפחתה כדי להצילם. ולכן הותר לאסתר ההגדה בעת ההיא כדכתיב (ח' א') ומרדכי בא לפני המלך וגו' כי הגידה אסתר מה הוא לה, ולא נזכרה בפירוש נתינת רשות לאסתר על ענין זה, אלא ודאי נראה מזה שהמוסכם בין מרדכי ואסתר הוא להצניע סוד זה עד עת מצוא, וכאשר ראתה אסתר השעה הגונה לגלות גילתה. והיינו קרא (ב' י"א) ד'לדעת את שלום אסתר', היינו 'ומה יעשה בה' שהוא כפול. ועוד קשה דהיל"ל 'ומה נעשה בה'. אכן אמר ומה יעשה לעתיד - ר"ל לאיזה תכלית נכנסה להיכל מלך, כי לא דבר ריק הוא אלא דבר גדול ונס ראוי לעתיד ליעשות בה, והיינו ומה יעשה בה לעתיד.

ביאור ו

בדי שתוכל לשמור מצוות התורה

האבן עזרא עצמו ביאר וז"ל: והנכון בעיני כי עשה זה מרדכי בעבור שתשמור תורת השם בסתר - שלא תאכל נבילות ותשמור השבתות - ולא ירגישו המשרתים^{יט}, כי אם יוודע הדבר שמא המלך יכריחנה או יהרגנה כי בעל כרחיה נתפשה, עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי בכד הקמת ערך פורים.

הנה לפי ביאור זה מובן היטב המשך הפסוק 'אין אסתר מגדת מולדתה וגו' ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה

^{יט.} ביערות דבש (ח"א דרוש ב') ביאר דברי הגמרא (מגילה י"ג.) ואת שבע הנערות וגו' 'שהיתה מונה בהן ימי שבת', דתמהו המפרשים וכי לא היתה יודעת למנות בעצמה את ימי השבוע. אלא דאמרו חז"ל (כתובות נ"ט:) בטלה בנשים מביא לידי זימה, וא"כ בלי ספק שכל ימי המעשה היתה אסתר עוסקת במלאכה כאשר חכמת לבב, ובשבת שמרה שבת מחללו במלאכה ח"ו, וא"כ היו הנערות מרגישות שהיא שומרת שבת. לכך הערימה וחילקה הנערות כל אחת ליום מיוחד בימי שבוע, וא"כ הנערות המשרתות בחול, הן לא היו אצלה בשבת, וחשבו כמו שעוסקת כל ימי שבוע במלאכה כמו כן עוסקת בשבת. ולהיפך הנערה המשרתת בשבת ורואה שהיא אינה עוסקת במלאכה, אף היא תחשוב שגם בימי חול אינה עוסקת, כדרכה של מלכה.

[העירוני דלכאורה מהמגילה משמע שנערותיה היו בסוד הדבר, שהרי אסתר אמרה (ד' ט"ז) 'גם אני ונערותי אצום כן'. אך באמת כבר ביאר האלשיך שם (ועד"ז באור חדש למהר"ל עמ' קנ"ו) טעם אומרו 'אצום כן' ולא אמרה 'נצום', כי נערותיה לא ידעו כוונת הצום שהרי לא מישראל היו, אלא שיתענו על דעתה והיא המכוונת לכך, על כן אמרה 'אצום כן' לשון יחיד].

באמנה אתו', דאיתא בתרגום וז"ל: וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת - שביא ומועדיא הות נטרת, ביומי ריחוקא הות מזדהרא, תבשילין וחמרא דעממין נוכראין לא הות טעמא, וכל פקודיא דאתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הות נטרת על פום מרדכי וכו'. ונמצא לפ"ז דבא הכתוב עצמו לפרש טעם הדבר שאין אסתר מגדת מולדתה ועמה, דהוא משום שהיתה שומרת תורה ומצוות, כביאור האבן עזרא, ורק על ידי שלא הגידה מוצאה יכולה לשמור דתה.

[בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה) כתב עוד קרוב לדברי האבן עזרא: או אפשר שלא רצתה לגלות שהיא יהודית משום שאם תגיד שהיא יהודית, כשהמלך ירצה לבעול אותה בנדתה והיא לא תרצה - המלך יכריחנה שיאמר כי מה שאינה רוצה הוא לפי שהיא יהודית. אבל עתה תאמר שאינה עושה כן רק מצד המיאוס ויתרצה לה המלך, עכ"ד. וע"פ זה אתי שפיר נמי המשך הפסוק 'ואת מאמר מרדכי אסתר עשה', דאמרו על כך במגילה (י"ג): 'שהיתה מראה דם נדה לחכמים', ודוק]

בביאור המגילה להג"ר יוסף זכריה שטרן אב"ד שאוול זצ"ל (הנקרא 'ביאור חדש מהריז"ש') כתב דלראב"ע שהסתירה מולדתה כדי שתשמור תורת ה' בסתר ולא ירגישו למונעה, יש לפרש דזהו שאמר בסמוך (פס' י"א) 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה', דרצה לדעת אם לא הרגישו מתוך זהירותה מאיזו דת היא. [וסיים: ואין צריך למה שכתב שם הראב"ע. וכוונתו למש"כ האבן עזרא שם: את שלום אסתר - אם צריכה לרופאים].

ביאור ז

שתהיה נדמית לכל אחד כאומתו ולא יתקנאו בה

המהרש"א כתב (מגילה י"ג. ד"ה אסתר): אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו'. עשתה כן כדי שלא יתקנאו בה, וזהו שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה - כמפורש לעיל דכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו, עכ"ל.

ומבואר בזה דאם היו יודעים שהיא מישראל היתה מעוררת עליה קנאת אומות העולם. אולם עתה שלא ידעו עמה ומולדתה - היה כל אחד סבור שהיא מאומתו, ועל ידי כך נשאה חן בעיני כל רואיה, כמו שדרשו (י"ג. עה"פ ותהי אסתר נושאת חן - 'מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו').

ומהרי"ט צהלון בפירושו לקח טוב (ב' כ') כתב נמי שהיה הדבר מסוכן לה אם תגיד עמה, כי כשידעו שהיא מעם אחר אולי יתקנאו בה, ומה גם כשידעו שהיא מעם ישראל. לכך היתה

כ. בכלי חמדה (למהר"ש לניאדו וצ"ל, בפר' פקודי) כתב בשם חז"ל טעם על העלם הגדת משפחת אסתר ומולדתה: כדי שכל עם ועם יאמר שהמלכה מהם ומעמם, ובזה תהי נושאת חן בעיני כל רואיה.

נזהרת מהגיד עמה, מפני שבכך היתה מוצאת חן בעיני כל רואיה - שהיתה נדמית להם כאומתן^{כא}.

ועל דרך זה כתב בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב (מגילה י"ג. ד"ה מלמד)^{כב}. ועי"ע להלן ביאור כ'.

כתב המהר"ל בספר אור חדש (עמ' קט"ז): כי אם היתה מגדת עמה ומולדתה היה מרדכי חושש כי שיהיו יראים האומות שהמלכה תגדל מולדתה על כל השרים ותשפיל אחרים, או באולי יהיו יראים כיון שהמלכה מן היהודים תהיה המלכה שונאה את אשר אינה מן אומתה ותהיה מסיתה את המלך עליהם, ובודאי הם חפצים יותר לעשות מלכה מן אומה שלהם, ובשביל כך יהיו חושבים להפיל את אסתר בכמה דברים של לשון הרע עד שיהיה נעשה לה כמו שנעשה לושתי, ולכך ציוה עליה כי לא תגיד את עמה ואת מולדתה^{כג}.

כא. ובענין זה כתב עוד (ב' י"ט) ליישב מדוע בפס' י' נקט 'עמה' ואחר כך 'מולדתה', ובפס' כ' נקט להיפך. אלא שבתחילה נקט כסדר מנהג העולם, שקודם מגידים מאיזה עם ואחר כך מאיזו משפחה. אבל אחרי שנעשה הנס דכל הרואה אותה נדמתה לו כאומתו, א"כ גם לאחשוורוש היתה נדמית כאומתו, ורק היה שואל מאיזו משפחה ובת מי היא. לכך נקט הכתוב אין אסתר מגדת 'מולדתה' בתחילה ורק אח"כ 'ואת עמה', דמה שלא היתה מגדת עמה הוא לפי שלא הוצרכה, שהמלך לא שאלה על כך.

כב. והוסיף דבפרט היה מקום לחשוש לכך מאחר שהיא מזרעה של רחל, ומפלת עמלק ראויה להיות על ידה. (וראה עוד להלן ביאור כ"ד בשם הג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל).

כג. וכתב שם עוד (עמ' קכ"ב): ולפי פשוטו נראה לפרש מה שאמר (ב' כ') אין אסתר מגדת כו' אע"ג שכתב זה למעלה (ב' י'), שלא תאמר דוקא קודם

ועפ"ז הוסיף לבאר (שם עמוד קי"ז) הטעם להא דכתיב (פסוק י"א) 'בכל יום מרדכי מתהלך לפני חצר המלך לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה': כי מפני שהיה מרדכי ירא באולי אף כי אסתר לא תגיד את עמה ואת מולדתה, באולי נודע להם ממקום אחר ע"י אחרים ובאולי יסכנו אותה מפני שאינם רוצים שתהיה מלכה מאומה אשר הם מתנגדים להם, כי תגביה את עמה ואת משפחתה כמו שאמרנו, שיחשבו כי יהיו עמה ומולדתה קרובים אל המלכות כאשר היה זה בסוף, או אסתר עצמה תשנא את שאין אומתה ותעמוד עליהם להסית את המלך עליהם וכו'.

וביאר בזה (שם עמ' קי"ח) מה שאמרו במדרש (אסתר"ר ו' ח') עה"פ ולדעת שלום אסתר 'שלא יעשו לה כשפים', דצ"ב וכי למה יעשו לה כשפים. אלא שחשב באולי נודע להם כי היא יהודית מן אומה אחרת ולפיכך יעשה לה כשפים וכו', כי מה שלא הגידה את עמה ואת מולדתה זה היה לה פיקוח נפש לגמרי, כי יראה היתה שיעמדו עליה להרוג אותה בכל צד שאפשר^{כז}.

שהגיע אסתר למלכות לא הגידה עמה ומולדתה שלא יאמרו עליה לשון הרע להפיל אותה, אבל אחר שהגיע למלכות לא היתה יראה שיחשבו עליה להפיל אותה, לכך כתב זה שנית כי אף אחר שנכנסה למלכות לא הגידה.

כד. ובבן יהוידע (מגילה י"ג). כתב: מלמד שלכל אחד ואחד מרואיה נדמית לו מאומתו. מקשים למאי איצטריך נס זה, מאחר שהיה לה חן גדול בעיני כל אדם. ופירש בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו כדי שלא יעשו למלך הכרח מסברא לומר שהיא יהודית, מאחר שלקחה מביתו של מרדכי, אלא אדרבה כל אחד מרואיה יעשה הכרח שהיא מאומתו לפי השערת שכלו, וגם הועיל נס זה שלא יתקנאו בה השרים אלא כל אחד יאמר אחות לנו בבית המלך וירצה בקיומה, עכ"ל.

קרוב לביאור זה איתא בילקוט מעם לועז (בשם מהר"י הכהן): לפי שהיו מצויים בבית המלך המן ובניו שהיו מזרע עמלק, והם שכתבו שטנה על יהודה ועל ירושלים ונטרו שנאה לישראל, ואילו היו יודעים שהיא בת ישראל היו חורשים עליה מזימות כדי להורגה, ולכן היה מרדכי מתהלך בכל יום לראות מה שלומה, עכ"ל.

[**ובמגילה** אמרו (ט"ו): מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו' כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית. וכתב שם בחידושי רבינו משה מאימראן: היינו טעמא - שלא ילשין עליה המן לאחשוורוש ויהרגנה כדרך שעשה לושתין].

ביאור ח

כדי שיוכל מרדכי לדאוג לשלומה

כתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי בשם ה"ר מאיר עראמה ז"ל (וכ"ה בפ"י עקידת יצחק על המגילה): כיון מרדכי כי הוא רוצה לעמוד בשער המלך תמיד לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה ומה זה יאמרו נערי המלך ממנה, כדי להרחיק המזיק ולהקריב המועיל לה, ואין ספק שזה לא יוכל להתקיים ולא יוכל עשוהו אם יודע בשער המלך מה הוא לה, כי ישמרו עצמם מלדבר לפניו. ולכן סמך לעולם בדברים האלה בלתי הגדת אסתר את עמה ואת מולדתה - והיותו יושב בשער המלך, עכ"ל.

וכ"כ האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון: שרצה מרדכי להעלים קורבתו עם אסתר כדי שידע מכל אשר יעשה לה, כמו שדרשו רז"ל (אסתר רבה ו' ח') שלא יעשו לה מכשפות וכדומה, ואם ידעו מולדתה וקרוב אליה האיש מרדכי אז יחדלו מלדבר לפניו דבר הנוגע לאסתר. ובזה ידויק סמיכות הכתוב שאחר זה אומר 'ובכל יום ויום וגו'' שבמה שצויה לה אשר לא תגיד בזה היה יכול לדעת מה יעשה בה כי לא ידעו מה הוא לה, עכ"ל.

כה. בידי משה לרבי משה אלמושנינו זצ"ל כתב נמי דשרי המלכות היו מקנאים בה ומשום כך היה ירא שמא יתייעצו להמיתה או להרע לה, ועל כן היה מתהלך תמיד לפני חצר בית הנשים לדעת את שלומה. וסיים: והביאני לזה למה שראית כי בכל מקום שנאמר שמרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים סיפר הכתוב סמוך לו שאין אסתר מגדת מולדתה ועמה. והטעם

ובספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה, עה"פ לא הגידה אסתר)
הביא מי שהקשה דלביאור זה אתי שפיר שלא תגיד
מולדתה - שהוא משפחתה, אבל עמה שהיתה יהודית למה לא
תגיד. וכתב לתרץ: כי אם היו יודעים שמרדכי יהודי אע"פ שלא
היו יודעים אם הוא קרוב לה - לא היו מדברים לפניו, כי ידוע
הוא שהיהודים בשמוע איזה דבר של נזק לחבירו תיכף ומיד
מגלים הדבר לו, עכ"ל.

בזה הוא מה שזכרנו, כי למה שלא היתה מגדת מולדתה ועמה, על כן היה
מקום לשידע מרדכי את שלומה.

ביאור ט

שלא יהרגו אותה ואת עמה מחמת שהלכה בעל כרחיה

זקני הגר"א כתב בביאורו למגילת אסתר: לא הגידה אסתר וגו' - היינו לפי שהיתה מטמנת עצמה מן המלך, וגם אחר שנתגלתה לא היתה הולכת עד שלקחו אותה בעל כרחה, והיה מרדכי מתיירא שיהרגו אותה ואת משפחתה ואת עמה כי יאמרו שאין רצונם להתחתן אפילו במלך. ועכשיו מראה לנו הכתוב גודל צדקתה, שמרדכי לא ציוה עליה אלא מחמת יראה שלא יהרגו אותה, והיא ראתה שנוהגין בה כבוד גדול ואין מזכירין מה שהיה, אעפ"כ 'לא הגידה אסתר'. והיינו כי 'מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', והיתה שומרת ציווי מרדכי אע"פ שהיתה יודעת שאין הטעם נוהגי, עכ"ל.

[הגר"ש ברעוודה זצ"ל כתב (בספרו קימו וקבלו עמ' ע"ו) ע"ד הגר"א:
וזו אמונת חכמים במדריגה גדולה מאד, ובזה

כו. ויש להסמיק לדברי הגר"א הללו את שיטתו הידועה בכמה מקומות דכל מה שתקנו או אסרו חז"ל מפני איזה טעם - אפילו בטל הטעם, מ"מ אין לעבור על התקנה. וכמש"כ במעשה רב סי' צ"ה לענין משקים שנתגלו, (ועי"ע שם סי' קכ"ד לענין אכילת שום בליל שבת). וז"ל פאת השלחן (הל' ארץ ישראל סי' ב', בית ישראל ס"ק ל"ב): ורבינו הגאון ז"ל היה נוהר מאד בכל דיני גלוי מטעמו ונימוקו שצריך לזוהר בכל דברי רז"ל אף שבטל הטעם שגילו, כי לא גילו רק טעם א' והעלימו הרבה טעמים נעלמים. (ראה דרכי חכמה על החיי אדם ריש כלל ס"ח).

תיקנה באופן נפלא את חטאם של יהודי שושן שלא שמעו לקול מרדכי והלכו לסעודת אחשורוש (כדאיתא במדרש אסתר ז' י"ג).

וטעם זה כבר כתב הגאון הקדמון רבי אליעזר אשכנזי זצ"ל בעל מעשי ה' בספרו יוסף לקח על מגילת אסתר (ב' י"א), עי"ש מה שביאר עוד ע"פ מהלך זה י.

כו. ובענין זה כתב עוד (ב' ח'): בהיות שהמגילה הזאת נכתבה בדברי הימים לפרס ומדי, אם היה ח"ו נכתב בה שאסתר לאונסה ושלא ברצונה נתחתנה במלך - אין לך מרד ומעל גדול מזה, כי על כן לא נכתב תוך המגילה בפרסום שהסתירה עצמה וברחה מלהתחתן במלך. וכתב שמכל מקום רמזו הדבר במגילה שנכתבה לדורות - למען ידעו כי באונס גמור היה, ולזה נאמר 'ותלקח אסתר' הוא המורה על האונס המוחלט. נוראה עוד שם עה"פ (י' ב') וכל מעשה תקפו וגו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי פרס ומדי, שבזה רצה להודיע שכל פרטי המגילה נכתבו בדברי הימים למדי ופרס, כדי לתת טעם להרבה ענינים שנכתבו ברמז מפי שלום המלכות. ועי"ע מגילת סתרים ב' י"ז ובסוף ההקדמה. והנה ע"פ יסוד זה יש להבין מדוע לא נכתב במגילה עצמה טעם הדבר שצויה עליה מרדכי להסתיר עמה ומולדתה, דלפי הטעם המבואר כאן (וכן לפי הרבה מן הטעמים שכתבו המפרשים) ברור שאי אפשר היה שיוודע למלך סוד הענין].

ביאור י

שתשמע דברי אחשוורוש על ישראל

כתב בעל הרוקח ז"ל בספר שערי בינה על מגילת אסתר כח: מרדכי חשב - היא תגיד לנו אם ידבר אחשוורוש רעה על ישראל, כמו בתחילת מלכותו כתבו שטנה, ואם ידע שהיא יהודית לא ידבר בפניה, והיא תירא לדבר טובות על ישראל, על כן ציוה אשר לא תגיד - ותשמעי דבריו ותגידי לנו כט.

ומבואר בדבריו דשתי תועלות יש בדבר: האחת - שתשמע אם מדברים רעה או גוזרים גזירה על ישראל ותוכל להגיד למרדכי, ואילו ידעו שהיא יהודיה יסתירו הדבר מפניה. נזוה על דרך מה דאיתא בתענית (כ"ב): א"ל מאי טעמא לית לך חוטי ורמית מסאני אוכמי, א"ל עיילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאא אנא, כי הוו גזרי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתיהו].

כח. נדפס לראשונה בניו יורק תש"מ, והובאו הדברים בתוספות השלם (אסתר ב' י' אות א'). ובפ' נחל אשכול להחיד"א על מגילת אסתר הביא דבריו אלו.

כט. וכתב עוד שם: ואע"פ שאוכלת מאכל יהודי (עי' מגילה י"ג. אמר רב שהאכילה מאכל יהודי), שלא היו מרגישין בדבר, כי אמרה - שמעתי שיש אומה שפלה ומשועבדים למלך והם יתקנו לי ולנערותי מאכלנו, כי יראים מן המלכות ולא ישימו כישוף במאכל כי המלך אינו מתחתן בהם. אבל שאר אומות המלך לוקח מבנותיהם, ויתקנאו בי ויאכילוני כישוף כדי שיקח מבנותיהם, עכ"ל. וראה בן יהוידע (במגילה שם) שתירץ באופנים אחרים איך אכלה מאכל יהודי אף שלא ידעו שהיא יהודיה.

והשניה - שלא תחשוש לדבר טובות על ישראל ולהמליץ בעדם.
ונתבאר טעם זה בפי' אבן יחיא על המגילה, וז"ל: למען
תוכל תמיד אסתר לעזור לעמה במסתרים ובמגולה, מה שלא
היתה יכולה לעזור ככה בהכירם אותה היותה ישראלית, כי יאמרו
על עמה היא דורשת ועדותה עליהם הוא פסול, עכ"ל.

וקרוב לזה איתא בפירוש מגילת אסתר המיוחס להרמב"ם (ירושלים
תשי"ב, עמ' כ"ז), עי"ש.

[בספר עין הבדולח (מגילה י"ג.) כתב מדעתו: י"ל כדי שלא יסתיר
המלך ויועציו מה שיגזור על ישראל, ושתהא מקובלת
מליצתה עליהם. וב'ביאור חדש מהריז"ש' כתב נמי: שאז תוכל
יותר לעתות בצרה לעמוד למשגב לעמה כשלא ירגישו].

ביאור יא

מחשש שייהרג אחשורוש ויאשימו את ישראל

יתכן לומר בזה טעם חדש, דהנה בילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) הקשו למה אמר מרדכי לומר למלך שבגתן ותרש מבקשים להרגו, והלוא כתיב בתורה 'לא תכרות להם ברית', אלא כדי 'שלא יאמרו כל ימים שהוא נשוי בנות עובדי אלילים היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת'. ואולי מטעם זה גופא ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, כי חשש שמא יעמוד מי משונאי המלך להרגו (כמו שאכן זממו בגתן ותרש לעשות), ומתוך כך יבואו להאשים את היהודים בטענה זו ש'כל ימים שהוא נשוי בנות עובדי אלילים היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת'. (הצגתי טעם זה קמיה דמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וזכיתי שהסכים לו וקלסיה).

ל. דברי הילקוט הללו טעונים ביאור, שהלא באותה שעה לא ידעו שאסתר בת ישראל היא. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: יודע בסוף ויאמרו. ונראה להוסיף דבמדרש (אסתר ד' ד') מבואר שהמנן היה מסופק שמא אסתר יהודית היא. ובפ"י ידי משה לרבי משה אלמושנינו על המגילה (ב' י"ט) כתב: כי זה הספק היה אצל כולם, כי מצד אחד למה שראו שנלקחה מבית מרדכי היהודי היו חושבים דמסתמא היא יהודית וכו'.

ביאור יב

שיהיה להנאת עצמו ולא להעבירה על דת

כתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי (ב' ח'): ומשבח אני דברי ה"ר יצחק עראמה ז"ל [בעל העקידה] שכתב וז"ל והנה להסתור זה רבו הסיבות כפי המפרשים וכו', אני אומר כי הוא היה מוכרח על זה מדברי תורה, כי אם יכריחנה המלך למשכב או לעבור על דת יהודית, הנה כשלא ידע שהיא יהודית בידוע שאינו מכויץ כי אם להנאתו, והדין בכל כיוצא בזה יעבור ואל יהרג. אמנם אם ידע שהיא יהודית כבר אפשר שיכריחנה כדי לעבור על דברי תורה בפרהסיא, והדין בזה הוא (ע"י סנהדרין ע"ד). שיהרג ולא יעבור ואפילו אערקתא דמסאנא, עכ"ל בעל העקידה^א.

[והוסיף על כך במנות הלוי: ומצאתי בדברים הללו הגהה מה"ר דוד בן ה"ר יהודה גאליקו ז"ל וכה אמר, ואפילו שבסוף גילתה עמה ומולדתה^ב, אז לא היה פחד שיכוין להעבירה

לא. וסיים שם: והוא כיון לעמוד על דין תורה ולבסוף הועיל לו, כענין שנאמר (משלי כ"ט י"ח) ושמר תורה אשרהו, ואומר (קהלת ח' ה') שומר מצוה לא ידע דבר רע.

לב. וכן הקשה בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה, עה"פ לא הגידה אסתר) על ביאור זה: וקשה כי הנה מצינו שאח"כ גילתה לו שהיא יהודית ובודאי שלא בא עליה להעבירה, שלא מצינו שנהרגה, ואם היה מעבירה היה ראוי שתיהרג. וכמו שלא חששה לבסוף כן היה ראוי שלא תחוש בהתחלה. וכתב לתרץ: כי מה שאירע לבסוף היה מעשה נס ואין סומכין על הנס, אם לא על צד ההכרח להצלת ישראל כמו שעשתה היא, כי הוכרחה לגלות את עמה בעבור הצלת ישראל, עכ"ל.

כי כבר דש ורגיל באהבתה ולהנאת עצמו, ופשיטא שלא יעבירנה אז ולא יכוין לזה. וכתב עוד, שדוקא מקודם לא הותר לאסתר - כי לא היה להציל עמה, אבל אח"כ הותר לה משום שהיה להציל את ישראל, וכמו שהותר ליעל להיבעל לסיסרא אפי' ברצונה להציל את ישראל^{לג}].

ועל דרך זה כתב נמי בפ"י ידי משה לרבי משה אלמושנינו זצ"ל: והנה כוונת מרדכי במה שציוה עליה אשר לא תגיד, אפשר שהיתה שלא יכוין אחשוורוש בבואו עליה להעבירה על דת כי בזה האופן ראוי שתיהרג ואל תעבור. אך במה שלא ידע שהיא ישראלית אי אפשר שיכוין רק להנאתו, ובזה האופן בהיותה אנוסה עשתה כדת וכהלכה שתעבור ואל תיהרג.

וכ"כ מדעתו הגאון בעל שואל ומשיב זצ"ל בספרו דברי שאול (מהדו"ק עה"פ לא הגידה וגו'): לדעתי הטעם כי לא הגידה את עמה ואת מולדתה, כי בסנהדרין (ע"ד:) אמרו על אסתר שלא מסרה עצמה משום שקרקע עולם היתה או שהנאת עצמו שאני. ועיין בר"ן פסחים (כ"ה: ד"ה אף נערה) שהאריך דעיקר הוא משום שהנאת עצמו שאני, והיינו שהמלך לא כיון בשביל העברת דת, ע"ש. ולפ"ז אסתר חששה אולי ירצה להעבירה על דת וא"כ תתחייב ליהרג, ועל כן לא הגידה עמה ומולדתה וממילא לא שייך העברת דת, דהא לא ידע שהיא מוזהרת דשמא אינה יהודית, עכ"ל^ד.

לג. וזה כדברי המהרי"ק בשורש קס"ז, דכיון שהיה שם ענין של הצלת כל ישראל הותר לה לעבור על איסור גילוי עריות בשביל זה, (ועי"ע נודע

ביהודה יו"ד תנינא סי' קס"א).

לד. ובספר לקט שיחות וביאורים מהג"ר יעקב אדלשטיין שליט"א (ירושלים

ביאור יג

ע"י שאינה מוגדת נחשבת אנוסה

כתב המרדכי בכתובות אות רפ"ו: מצאתי בספר הפרדס בתשובת רש"י ז"ל, הנבעלת ברצון מן העובד כוכבים נאסרה לבעלה, וסימנך אסתר בת אביחיל שנבעלה לאחשורוש לא גליא ליה מאיזה משפחה היתה - אלמא באונס היתה, והדר אמרה למרדכי 'כאשר אבדתי אבדתי - כאשר אבדתי מבית אבא כך אני אבודה ממך' (עי' מגילה ט"ו), כי עתה שגליתי לו משפחתי נבעלתי ברצון, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דמחמת שלא גילתה מאיזו משפחה היא על כן נחשב שנבעלה באונס. ומתוך הדברים הללו יש לנו ללמוד טעם לכך שמרדכי ציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה, דהוא מטעם זה גופא - כדי שיהיה לה דין אנוסה.

[תשנ"ט, עמ' 145] כתב כביאור זה, אך העיר על כך: אולם לפי סברת קרקע עולם עדיין לא יועיל טעם זה, דההיתר של קרקע עולם ישנו גם אם כוונתם לגזור על הדת, וכמ"ש הר"ן והראשונים גבי מעשה דאלישע בעל כנפים (שבת מ"ט). אולם ראה להלן בדברינו ביאור י"ד שנתבאר בד"ז אף לפי סברת קרקע עולם.

[אכן הערתו היא לפי מה שנקט דהנידון הוא רק על בעילתו - שיכוון בה להעבירה על דת, (וכן נקטו בידי משה ובדברי שאול שהובאו בפנים), אבל במנות הלוי בשם בעל העקידה נתבאר שהחשש היה גם שיכריחה לעבור על מצוות התורה בכלל, ועל זה לא שייך ההיתר של קרקע עולם].

אלא שגופן של דברים צ"ב טובא, דלכאורה מה השייכות בין זה לזה.

וכתב זקני החתם סופר בחידושו לכתובות (ג'): עיין הגהות מרדכי כתובות סי' רפ"ו בשם ס' הפרדס. ונ"ל פירושו דלא הגידה משפחתה אולי לא יהיה כבודו לישא הדיוטית. אך עכשיו אמרה לו שהיא ממשפחת שאול המלך בוודאי יקיימנה, עספ"ק דמגילה על פסוק ויאמר תרי זימניה, עכ"ל.

וביאור דבריו הוא ע"פ סוגיית הגמרא בכתובות (נ"א:): ת"ר שבויי מלכות הרי הן כשבויין (רש"י: ומותרין לבעליהן), והתניא איפכא, לא קשיא הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר. ופירש"י: במלכות אחשורוש - הן כשבויין לפי שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה ובעילתה באונס. בן נצר - לסטים היה ולכד עיירות ומלך עליהם ונעשה ראש לסטים, ובדידיה תנן שבויי מלכות אינן כשבויין ואסורות לבעליהן, דסברה מינסב קא נסיב לה ונבעלת ברצון.

והקשה הרמב"ן שם על פירש"י: וקשיא לי עלה אי הכי אסתר תיתסר שהרי הושם כתר מלכות בראשה, ואמרינן בהגדה (מגילה י"ג:): דהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, דאנוסה היא. ובחידושי חת"ס שם (נ"א: ד"ה במלכות) כתב בזה: כל זמן שלא ידע אחשורוש שהיא יהודית היתה סבורה - לכשוודע לו שהיא יהודית לא תמלך ולא תנשא עוד, והיה בעיניה כמלכות אחשורוש דעלמא דשריא למרדכי. אך

לה. במגילה (ט"ז). איתא עה"פ (ד' ה') ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחילה ע"י מתורגמן, כיון דאמרה לי מדבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר המלכה, עכ"ל.

באחרונה כשנכנסת להודיע לו שהיא יהודית, אם אז תשא חן בעיניו תאסר למרדכי כמלכות בן נצר וכקושיית הרמב"ן, עכ"ל.¹

ועל דרך זה היא כוונת החת"ס בביאור דברי המרדכי הנ"ל, דכל זמן שלא גילתה מוצאה היה לה דין אנוסה לפי שסברה שמא יגרשנה כי אין כבודו לישא הדיוטית. אבל אחר שתגלה לו משפחתה שהיא מזרע המלוכה בוודאי יקיימנה, ואז תו אינה נחשבת לאנוסה.

נמצא מעתה דהטעם שציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, הוא כדי שתעמוד בספק זה שמא יגרשנה המלך, ועל ידי כך יהיה לה דין אנוסה.

ככל זה כתב נמי הכתב סופר מדעתו, וז"ל (מגילת אסתר ב' כ', וכ"כ עוד שם ט' י"ג): ונ"ל לבאר בשנבין על טעמו ונימוקו של מרדכי שלא תגיד אסתר עמה ומולדתה, דהנה תוס' הקשו

לו. בתורת משה לפרשת זכור (נרפס בחי' לכתובות נ"א: ד"ה במהרי"ק) כתב החת"ס וז"ל: והנלענ"ד ביישוב קושיית רמב"ן על רש"י, כיון דקובצו בתולות אם כן ממה נפשך, אם לא תגיד הרי הצרות בצידה, ואם תגיד שהיא יהודית קרוב לדאי שיגרשנה מפלטין שלו ולא יהיה נשוי יהודית, כי המלך הוא שונא יהודים כידוע הוא ממשל בעל התל (מגילה י"ד). והיא בעצמה הבינה כוונת מרדכי לקבץ בתולות שנית כדי שתהיה מותרת לו ולא תהיה גריעי משאר נשים שמותרת במלכות אחשוורוש. אמנם אחר שנכנסה שלא כדת וגילתה למלך שהיא יהודית אמרה עתה אבדתי ממך, שאם יתרצה בי ויניח כתר מלכות על ראשה תאסר אסתר למרדכי, עכ"ל. [ועי' ש שיישב בזה מה שאמרו בגמרא (י"ג).] דמרדכי יהיב עצה לאחשוורוש להקבץ בתולות שנית כדי שתתקנא אסתר בדרך חברתה לגלות עמה ומולדתה, דקשה מה היה רצונו בזה. ולפי דבריו אלו אתי שפיר].

בכתובות נ"א ע"ב ד"ה אסורה לבעלה, האיך היתה אסתר מותרת למרדכי, ותירצו דצדקת היתה. ויש לדקדק קצת האיך סמך מרדכי על זה, אולי לא תוכל לעצור עצמה פעם אחת ח"ו. אבל נ"ל לומר עפ"י המבואר שם דשבויי מלכות הרי הן כשבויות, אבל שבויי לסטות אינם כשבויות. ומקשה הש"ס ומתרץ הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר, ופי' רש"י במלכות אחשורוש שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה הבעילה באונס, משא"כ בבן נצר דגזלן הוא סברה מינסב נסיב לה. וידוע דרשת חז"ל (מגילה י"ג.) ובהקבץ בתולות שנית - כי אחשורוש עשה כל תחבולות שבעולם שתאמר לה אסתר עמה ומולדתה. וכי כן כל זמן שלא אמרה אסתר כל זה היתה בספק אולי כשיראה אחשורוש שעומדת במורדה ואינה רוצית לומר - גרש יגרש אותה, ובאמת היה נס נפלא על כי לא חרה אף אחשורוש עליה ומאת ה' היתה זאת, ועכ"פ היא בספק בכל עת ועונה, וגם אם תאמר מולדתה באפשר לא יתרצה לה כי היא יהודית. ובאמת לבסוף גדולים מעשה אלקינו כי שמח בזה כאשר נודע לו עמה ומולדתה, אבל בתחלה בספק היתה. וזה היה טעמו ונימוקו של מרדכי כי תהיה בספק תמיד ויהיה לבו בטוח כי לא תתרצה למלך כשבויות של אחשורוש שהם בספק, ולא תהיה כשבויות בן נצר שסבורים שינשאו לו, משא"כ כשתאמר עמה ומולדתה אולי יתרצה לה ושוב תהיה לבה בטוח כי תמלוך ותהיה לו לאשה, ואז לא תהיה מותרת לו כאשר כתבנו, עכ"ל¹.

לז. וכתב הכת"ס דלפ"ז מובן שעה"פ ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו דרשו חז"ל (מגילה י"ג.) שהיתה מראה לו דם נדה וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ואין מובן האיך שייך לפי זה רישא דקרא אין אסתר מגדת מולדתה וכו' לסיפא דקרא ואת מאמר מרדכי וכו'. ולפי מה שנתבאר מובן דזהו פירוש הקרא - 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה

[וכן כתב הישועות יעקב (אהע"ז סי' קע"ח סק"ג, עי"ש), וביאר בזה הטעם שלא גילתה עמה ומולדתה^ל. וכן בספר יעלת חן (להגראי"ל תאומים זצ"ל, מגילת אסתר אות י"ז ד"ה ובהקבץ), עי"ש בארוכה. ועד"ז ביאר בחידושי הלכות רשב"ץ (פיורדא שנת תקל"ט, כתובות נ"א: ד"ה שם בגמ' מלכות). ועיקר הדבר שהותרה לבעלה משום שלא גילתה עמה ומולדתה וממילא לא נתרצתה, כתב נמי בספר המעלות לשלמה (דרוש א' לפורים עמ' צ"ג), ובספר מאמר אסתר להגר"ש קלוגר זצ"ל עמ' תט"ו].

כאשר ציוה עליה מרדכי, והטעם 'כי את מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו' - וכדרשת חז"ל שהיתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, לכן ציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד כדי שתהיה מותרת לו.

עוד כתב הכת"ס ליישב בזה מה שהקשה הרי"ף בעין יעקב (וכן הקשה המהרש"א ט"ו: ד"ה ואמרה) איך אמרה 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון' ומכח זה תאסר למרדכי, הלא דרשו חז"ל (ט"ו:) שאמרה אלי אלי שמא אתה דן אונס כרצון, גם עתה אונס הוא כי הלכה להצלת ישראל ואנוסה היא. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דכשהיתה מוכרחת לילך למלך להשתדל עבור ישראל ונתוודע למלך כי היא מבית שאול קאתית, ותהיה מאז בוודאי מלכה, שוב אי אפשר למרדכי להיות עמה מחשש שמא תתרצה לו. והיינו וכאשר אבדתי אבדתי - שתיאסר עליו, כי מעכשיו לא יהיה בטוח בה דשמא פעם תתרצה לו ותתפייס לו. [וכן תירץ בעין אליהו במגילה (ט"ו: ד"ה וכאשר). וראה עוד בכת"ס שכתב ליישב בד"ז קושיית התוס' (ט"ו: ד"ה כשם) שהיה למרדכי לגרשה ואח"כ יחזירנה. וכ"כ אביו החת"ס בתו"מ לפר' זכור הנ"ל בהערה הקודמת].

לח. ועפ"ז כתב לדחות ראיית המהרי"ק (שורש קס"ז) באשה שזינתה להציל את בעלה ועוד רבים מישראל ממיתה דמ"מ אסורה לבעלה, מהא דאמרינן במגילה (ט"ו:). וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך שבכל יום ויום עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון, ש"מ דאף שעשתה להצלת נפשות וברשות בעלה מ"מ נאסרת עליו. ולפמשנ"ת ליכא ראייה כלל, דאף שע"י ביאה זו לא נאסרה מ"מ אמרינן דמעתה תהיה מתרצית

באופן אחר יש לבאר כוונת דברי המרדכי הנ"ל, על פי מה שכתב החת"ס בדרשות (ח"א קל"ד. ונדפס בחי' למגילה ט"ו. ד"ה וכאשר) דבאמת יש למרדכי לחשוש לסופה ברצון (עי' כתובות נ"א:), אלא דכל זמן שאינה אומרת עמה ומולדתה יש ראייה ברורה שאינה מתרצית לו, אבל אחרי שהגידה עמה נאסרה על מרדכי כי אין לנו ראייה שלא נתרצית בסוף, (ראה לשונו בהערה) לט.

וע"פ זה מבוארים היטב דברי המרדכי דכל זמן שלא גילתה מאיזה משפחה היתה - אלמא באונס היתה, והדר אמרה (מגילה ט"ו). 'כאשר אבדתי מבית אבא כך אני אבודה ממך', כי

לו כמו שבויי מלכות בן נצר, עי"ש. ובד"ז דחה נמי הגר"ש קלוגר זצ"ל (בספר מאמר אסתר עמ' תט"ו) ראיית המהרי"ק.

לט. וזה לשון החת"ס שם: דמורי בהפלאה ספ"ב דכתובות (כ"ו: תוס' ד"ה ועי') הקשה מ"ט לאסור אסתר על מרדכי כיון שהיה לה רשות להיבעל לגוי משום הצלת ישראל, א"כ היינו אנוסה. ונ"ל אה"נ, אלא משום דאמר אבוא דשמואל אשת ישראל שנאנסה אסורה שמא סופה ברצון, ואנן לא קי"ל הכי דיצרא אלבשה (כתובות נ"א:). ונראה דהיינו דוקא אי הגוי כופה בתחלת ביאה ואלבשה יצרא בסופה, אבל כשאינו כופה רק היא בעצמה מתאמצת לכך משום הצלת ישראל, נהי דתחילתה באונס, מ"מ כיון שיודעת בעצמה שסופה יהיה ברצון משום שהיא מתלבשת ביצר, אין לה רשות לעשות כן בדבר שיהיה סופה לרצון. ואפילו אם היא יודעת בעצמה שלא תבוא לידי רצון לעולם, דטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים כמשחז"ל אצל יעל (יבמות ק"ג.) וכמ"ש תוס' (יומא פ"ב:) גבי אסתר, מ"מ היינו היא בעצמה תוכל לסמוך ולהמסר לגוי כי נפשה יודעת שלא יהיה לה שום רצון, מ"מ בעלה לאו כל כמיניה להאמין לה על זה, ונאסרה עליו. אלא שהתוס' (כתובות נ"א: ד"ה אסורה) כתבו איך הותרה אסתר למרדכי, ותי' שהיה יודע שהיא צדקת גמורה. ונ"ל דהיינו כל זמן שלא הגידה עמה היה לנו ראייה ברורה שלא נתרצית, שאילו כן היתה מתפתית באותה שעה להגיד לו עמה. אבל השתא אחרי שהגידה עמה ואין לנו ראייה שלא נתרצית לבסוף - נאסרה על מרדכי, ומיושב קושיית הפלאה, עכ"ל.

עתה שגליתי לו משפחתי נבעלתי ברצון. והיינו דאחר שגילתה משפחתה יש למרדכי לחשוש שנבעלה ברצון.

[והחת"ס ביאר בזה הלשון שדרשו על 'וכאשר אבדתי אבדתי' - כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך. דצ"ב מהו ענין אבידתה מבית אבא, ומה שייכות יש לזה עם אבידתה מבעלה. אלא דאמרו בגמרא (י"ג:) צניעות שהיתה באסתר שעצרה כח מבלי הגיד עמה - בא לה בזכות אביה שאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד. ואתי שפיר דהכי אמרה כאשר אבדתי מבית אבא - שלא הגיד דבר המלוכה - כאשר אהיה אובד מזה שהרי אגיד עתה עמי, אז אובד ממך - שלא תאמין לי עוד שאין סופי ברצון].

ביאור יד

אסתר קרקע עולם היתה

עוד כתב החתם סופר (בחידושי לכתובות ג'): בביאור דברי המרדכי הנ"ל: אי נמי י"ל, כל זמן שלא הגידה שהיא ישראלית היתה כקרקע עולם בלי שום מעשה ותנועה בשעת תשמיש - והמלך לא נתן לבו על זה, אך עתה שתאמר לו שהיא ישראלית ירגיש המלך שעשתה עצמה כקרקע עולם ותסתכן, עכ"ל.

וכוננתו כלפי מה שאמרו בסנהדרין (ע"ד: ובתוס' ד"ה והא) דהטעם שאסתר לא היתה מחוייבת למסור נפשה למות - ולא להיבעל לאחשוורוש - הוא משום שאשה קרקע עולם היא, ופירש רש"י: אינה עושה מעשה, הוא עושה בה מעשה. וכן פירש"י ביומא (פ"ב. ד"ה אף): אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה דהא אינה עושה כלום - דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר.

וזה ביאור דברי המרדכי שכל זמן שלא ידע המלך מוצאה היה לה היתר מצד האונס, כי היתה יכולה להישאר בלא מעשה ותנועה והיה לה דין קרקע עולם. ולכן אמרה (מגילה ט"ו). 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון', כי מעתה שידע שהיא מישראל -

מ. וכן פירשו התוס' בסנהדרין (שם ד"ה והא), ביומא (שם ד"ה מה), וביבמות (נ"ג: ד"ה אין). אבל יל"ע מדברי התוס' ביבמות (ק"ג. ד"ה והא) גבי יעל דקרקע עולם היא, אף ששם עשתה מעשה (כמש"כ התוס' שם שהיא שידלתו להכריעו להביאו עליה). ואולי צ"ל שעכ"פ בגוף האיסור היתה בלי שום מעשה ותנועה.

שוב לא תוכל להיות במצב של קרקע עולם, כי המלך ירגיש שאינה מרוצה להיבעל לו ותבוא לידי סכנה^{מא}.

מתוך דברי החת"ס הללו יש לנו ללמוד טעם חדש מדוע ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, דהוא מהאי טעמא גופא שתוכל להיות 'קרקע עולם' מבלי להסתכן.

מא. אך צ"ע דמה בכך שתסתכן, הרי כל ההיתר שלה להיבעל לו הוא משום שהיא קרקע עולם, ואם אינה קרקע עולם הרי באמת מחוייבת למסור נפשה, וא"כ למה תיאסר על בעלה מעתה, הרי עליה להמשיך להיות כקרקע עולם ולהסתכן, ובדברי החת"ס מבואר שאחר שידע שהיא ישראלית תו לא תנהג באופן של קרקע עולם ולכן תיאסר עליו. ובאמת שלדבריו עדיין יש להקשות קושיית הגמרא - איך לא מסרה אסתר נפשה אחר שידע שהיא ישראלית, הא כיון שאינה עוד קרקע עולם צריכה למסור נפש. ואמר לי ידידי הגאון רמ"י גרצנשטיין שליט"א דיש ליישב עפ"ד המהרי"ק (בשורש קס"ו, ועי"ע נודע ביהודה יו"ד תנינא ס"י קס"א) דכיון שהיה שם ענין של הצלת כל ישראל הותר לה לעבור על איסור גילוי עריות בשביל זה. ונמצא דעד עתה שלא היה בשהייתה אצלו ענין של הצלת ישראל באמת הותר לה אך מחמת שהיא קרקע עולם, אולם עכשיו שהיה בזה הצלת ישראל הותר לה אף דתו אין זה באופן של קרקע עולם. (וכ"כ במנות הלוי ב' ח' ד"ה ומשבח, שדוק מקורם לא הותר לאסתר - כי לא היה להציל עמה, אבל אח"כ הותר לה משום שהיה להציל את ישראל, וכמו שהותר ליעל להיבעל לסיסרא אפי" ברצונה להציל את ישראל). אלא שמכל מקום נאסרת בזה על בעלה כמו שכתב המהרי"ק שם, (וכן פסק הב"ש באהע"ז ס"י קע"ח סק"ד).

נוהנה ע"פ דברי החת"ס יתכן ליישב קושיית המהרש"א (ט"ו: ד"ה ואמרה) איך אמרה 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון' ומכאן זה נאסרה על מרדכי, הלא דרשו חז"ל (ט"ו:) שאמרה אלי אלי שמא אתה דן אונס כרצון, דגם עתה אונס הוא. ולפמשנ"ת הרי שאף שהיתה אנוסה כי הלכה להצלת ישראל, מ"מ כיון שמעתה שוב לא תוכל להיות קרקע עולם, ממילא אין כאן היתר מצד האונס ונידון כמו מרצון שנאסרת על בעלה].

השאלות (שאלתא מ"ב) ביאר באופן אחר תי' הגמרא דאשה קרקע עולם היא - 'דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצר לזריעה ולעבוד בה', עי"ש. וכתב הנצי"ב על דבריו (העמק שאלה אות י"ד): ולא כפירוש רש"י שאינה עושה מעשה, וכן פי' הערוך (ערך קרקע) דלא זזה ממקומה אלא כאבן שאין לה הופכין. אבל רבינו לא ניחא ליה לומר כן דאסתר היתה ככפותה לפני ארי, דודאי היה אחשורוש מקפיד על זה. אלא הכי פירושו דאשה נוצרה לזה, עכ"ל.

הרי שלדברי הנצי"ב לא היה ניחא ליה להשאלות בפירושו של רש"י ל'קרקע עולם' - משום שלא יתכן שהיתה אסתר בלי שום מעשה ותנועה כאבן שאין לו הופכין, כי בוודאי היה המלך נותן המלך לבו על זה ומקפיד על כך. אולם החת"ס נקט (בביאור דברי המדרכי) דכל זמן שלא ידע המלך שהיא ישראלית לא נתן לבו על זה שעושה כן בכוונה מכוונת, ורק אם היתה מגלה לו שהיא מישראל היה המלך מבין שיש לה טעם בדבר.

ביאור אחר לסברת קרקע עולם כתבו הרמב"ן במלחמות (סנהדרין י"ז: מדפי הרי"ף, ופסחים ו'. מדפי הרי"ף) והנמוקי יוסף (בסנהדרין שם): לפי שיכולין לכוף אותה על כך בעל כרחיה, ובכי הא אין לה למסור עצמה למיתה, שהרי אפשר שאפילו תמסור עצמה יכופו אותה לדבר עבירה, ובכי האי גוונא שרי, עכ"ל. ולפי דבריהם עולה דאין הדבר תלוי אם יש מעשה או אין מעשה אלא אם אפשר להעבירו בעל כרחו או לא. ובחמרא וחיי (שם ד"ה והרז"ה) כתב דלפ"ז אף שהיא עושה קצת מעשה לא איריאי ולא חשבינן ליה כלל, דוודאי במעשה דהוה כשנלקחה אסתר לא הוליכוה לבית המלך במוט בשנים אלא היא הלכה ברגליה עם

המוליכים אותה^{מב}, וזה ודאי לא נחשב מעשה. דכל שהוא ע"י כפיה ואונס ובידם לעשות בעל כרחה - אפי' עשתה היא מחמת האונס לא מקרי מעשה.

ולכאורה לפ"ז נמי אין צ"ל שאסתר היתה ככפותה לפני ארי בלי שום מעשה ותנועה, ולא קשה קושיית הנצי"ב הנ"ל.

[נמצא] דביאורו של החת"ס בדברי המרדכי עולה יפה אך לפי שיטת רש"י ודעימיה ש'קרקע עולם' פירושו שאינה עושה מעשה, אבל לפי שיטת השאילתות וכן לפי שיטת הרמב"ן והנמוק"י, אין מקום לביאור זה. ובאמת דברי המרדכי הם בשם תשובת רש"י (ראה לשונו לעיל ריש ביאור י"ג), ואתי שפיר לפי ביאור החת"ס דרש"י לשיטתו, ודוק].

מב. ראה מאירי (שם ד"ה ויש גורסים) שכתב דאסתר על כרחה מוליכין אותה, 'והוא אצלי שאמר קרקע עולם היתה - שלא היתה היא עושה כלום, ואף שכר הליכה אין בידה שמוליכין היו אותה על כרחה'.

ביאור טו

שלא ייחשב 'פרהסיא' ותצטרך למסור נפשה

הגמרא בסנהדרין (ע"ד:) מקשה אהך דאמרינן שבפרהסיא אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור - 'והא אסתר פרהסיא הוא'. ואמר אביי אסתר קרקע עולם היתה, רבא אמר הנאת עצמן שאני. וכתב שם בחידושי הר"ן שרבא ואביי לא נחלקו לדינא ותרוייהו סבירא להו גם הך דקרקע עולם שאני וגם הך דהנאת עצמן שאני, רק דמר אמר חדא ומר אמר חדא. אמנם הש"ך (יו"ד סי' קנ"ז סק"ט) הביא בשם רבינו ירוחם שבפרהסיא יהרג ואל יעבור אפילו באופן של קרקע עולם, וכתב הש"ך דאפשר ס"ל לרבינו ירוחם דרבא דמשני התם 'הנאת עצמן שאני' פליג אאביי וס"ל דמטעם קרקע עולם בפרהסיא יהרג ואל יעבור. אך סיים: ולא ידעתי מנא ליה הא, דאפשר דלענין דינא רבא מודה לאביי, וכן משמע בהרא"ש וגם הרי"ף הביא פירוקא דאביי ודרבא, אלמא ס"ל דתרוייהו קושטא נינהו לדינא.

הפנים מאירות בספרו כתנות אור עה"ת (בחידושו על המגילה, ד"ה ואני אומר) כתב: 'ואני אומר אילו ראה הש"ך דברי התוס' ביומא (פ"ב. ד"ה מה) לא התפלא על רבינו ירוחם'. דהתוס' שם בתירוצם הראשון נקטו שרבא אכן חולק על אביי, וס"ל דלא מהני סברת קרקע עולם אם הוא בפרהסיא, עי"ש^{מג}. והוסיף הפנים

מג. והובאו דבריו אלו בחידושי רעק"א על שו"ע יו"ד שם. גם החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' קנ"ז שו"ר ברכה סוף אות א') הביא דברי הכתנות אור

מאירות שכמו כן חולק אביי על רבא, וס"ל דלא מהני מה שעושים להנאת עצמן להתיר בפרהסיא^מ.

וכתב דלפי זה נראה לומר דמרדכי לכתחילה רצה לצאת נפשו אליבא דכו"ע, דבוודאי לענין עריות בצינעא מהני קרקע עולם ואינה מחוייבת למסור נפשה, אבל לענין בפרהסיא לא מהני לרבא קרקע עולם, ולאביי לא מהני הנאת עצמן. ולכך ציוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה^מ.

החיד"א בספרו כסא דוד (דרוש כ"א לשבת זכור) הקשה על דברי הפנים מאירות הללו, דהא פרהסיא הוא כשיש שם עשרה מישראל שיודעים בדבר, דבזה איכא חילול ה', ומעתה אף

הללו, והוסיף דגם ברמב"ן במלחמות (סנהדרין שם) מבואר דרבא פליג על אביי בזה. ועי"ע גליון מהרש"א ע"ד הש"ך שם. [ובאמת שבחידושי הר"ן הנ"ל הביא בשם התוספות דרבא פליג עליה דאביי, ולדעתו אשת איש דוקא בצנעא אינה מחוייבת למסור עצמה כי היא קרקע עולם, אבל בפרהסיא עליה למסור עצמה למיתה אף שאינה עושה מעשה].

מד. וכ"כ הב"ח ביו"ד סי' קנ"ז: אלא ודאי בהא פליגי אביי ורבא, אביי סבר דהנאת עצמן לא שרי אלא דוקא בצינעא, ואסתר דפרהסיא היתה צ"ל דטעמא משום קרקע עולם היתה, עכ"ל.

מה. ומה דפריך בגמרא 'והא אסתר פרהסיא הוא' היינו לבתר שהוכרחה לגלות עמה ומולדתה. ומשני אביי דסמכו נמי בהא על קרקע עולם, ורבא משני הנאת עצמן שאני. עכת"ד הפנים מאירות.

בביאור המגילה להג"ר יוסף זכריה שטרן זצ"ל אב"ד שאוול (הנקרא 'ביאור חדש מהרי"ז ש') כתב נמי דהטעם שלא גילתה עמה הוא כדי שלא יהיה בפרהסיא, (ומהא טעמא גם שנתה את שמה). והוסיף וז"ל: ועי' בתוס' יומא פ"ב א' דרבא לא פליג משום הנאת עצמן אלא לענין בפרהסיא, אבל לענין גילוי עריות מודה דמהני קרקע עולם, וברבינו ירוחם שתמה הש"ך ביו"ד קנ"ז. וקושיית הש"ס בסנהדרין ע"ד והא אסתר פרהסיא הוי - היינו לאחר שהוצרכה לגלות את עמה, עכ"ל.

שהגויים לא ידעו עמה ומולדתה, מ"מ היהודים שבשושן הרי ידעו שהיא ישראלית. וכתב החיד"א: ונראה שסובר הרב דגם שהחילול הוא מישראל, היינו שהישראל יודעים שהגויים מכירים דמעבירין את ישראל וישראל אינו מוסר עצמו. ובאסתר גם כי ידעו רבים מישראל דאסתר נלקחה והא ישראלית, לא חשיב להו חילול ה' כי הגויים לא ידעו שהיא ישראלית, עכ"ל.

אכן יעויין מה שכתבנו להלן בהערה ס"ו דע"י שלא גילתה עמה ומולדתה - גם היהודים לא ידעו בבירור שמישראל היא, ולפי זה לא קשה קושיית החיד"א על הפנים מאירות.

[הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל כתב (קהלת יעקב פורים עמ' תקמ"ד) דלכך לא הוצרכה אסתר למסור נפשה (אף למ"ד דקרקע עולם לא מהני לענין פרהסיא), 'דהפרהסיא לא הוי רק בפני גויים, דישראל לא היו בבית המלך, ולפני גויים - לא ידעו שהיא ישראלית ולא נחשב פרהסיא'. ומדבריו נראה שבא לבאר בזה הטעם מדוע אין אסתר מוגדת עמה, דע"י שלא ידעו שהיא מישראל לא ייחשב לפרהסיא ולא תצטרך למסור נפשה. ומה שישראל היו יודעים שהיא יהודית - לית לן בה, כי לא היו בבית המלך וממילא לא היה בפניהם.]

ויש להעיר על דבריו בתרתי: א. מה בכך שישראל לא היו בבית המלך, הא קי"ל דכל שיודעים מהעבירה חשיב פרהסיא ואין צריך שיהיה בפניהם ממש, (וכמש"כ הש"ך ביו"ד סי' קנ"ז סק"ד דהכי מוכח בש"ס ופוסקים). ב. כלפי הגויים בלא"ה לא חשיב פרהסיא, כמפורש בסנהדרין (ע"ד:): אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם, פשיטא ישראלים בעינן דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל.]

ביאור טז

שלא ייחשב 'שעת גזירת המלכות' ותצטרך למסור נפשה

הנמוקי יוסף בסנהדרין (י"ז: מדפי הרי"ף) מקשה מדוע אין הגמרא שואלת 'הא אסתר שעת הגזרה הואי', דלכאורה יש להחשיב את גזירת אחשורוש כשעת השמד וממילא היה על אסתר למסור נפשה, כמבואר בגמ' (ע"ד). שבשעת גזירת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ותירץ הנמוקי יוסף: משום דלא מיקרי גזירה אלא כשהגזירה מיוחדת באומה אחת לבד, אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו. והלחם משנה בהל' יסוה"ת (פ"ה ה"ג) כתב שגם דעת הרמב"ם לחלק כן, עי"ש.

אבל הגדול ממניסק זצ"ל בספרו אור גדול סי' א' (דף ט"ז:) כתב להוכיח דהרמב"ם לא ס"ל חילוק זה, וכתב ליישב קושיית הנמוקי יוסף באופן אחר: נראה ליישב ע"פ מאי דהביא הש"ך (סי' קנ"ז ס"ק י"ז) בשם התה"ד דדוקא היכא דהעכו"ם יודעין שהוא יהודי אסור לו לעבור, אבל היכא דאין העכו"ם יודעין שהוא יהודי ליכא חילול השם ומותר לו לעבור בשעת הגזירה, יעו"ש. וא"כ אתי שפיר דהא לא היו יודעין באסתר שהיא יהודית, וא"כ משום שעת הגזירה לא היתה צריכה למסור עצמה למיתה, רק משום פרהסיא מקשה דהא היהודים ידעו"י.

מו. וכתב דהנמוקי יוסף לשיטתו דלא ס"ל כהתה"ד, כמ"ש הדרכי משה

וכתב האור גדול דבזה יתבאר היטב ע"פ הדין הטעם שמרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד עמה, דאם היתה אומרת שהיא יהודית היתה מחוייבת למסור נפשה בשביל שעת הגזירה, ולכך צוה עליה מרדכי אשר לא תגיד וליכא שעת הגזירה כיון דאין העכו"ם יודעים שהיא יהודית. ועי"ש עוד מה שביאר עוד עפ"ז.

שהביא הש"ך שם, לכך הוצרך לתרץ ולחלק דהיכא דכולל כולם לא מקרי שעת הגזירה, אבל לחילוק התה"ד שפיר י"ל כנ"ל.

ביאור יז

למנוע חילול השם

כתב הגר"ש קלוגר זצ"ל בספר קהלת יעקב (פורים עמ' תקמ"ד) דמה שאין אסתר מגדת את מולדתה היה הטעם כדי למנוע חילול השם. כי לפי ערך האיש הוי חילול השם יותר גדול. לכך אם לא ידעו שהיא בת גדולים לא יהיה חילול השם כל כך.

בספר אסתר המלכה (על מגילת אסתר, מהגר"ד קאהן שליט"א) כתב דהיה מרבה חילול השם אם היה מתפרסם הדבר שיהודיה נבעלת לגוי, עי"ש כל דבריו.

ובספר באר שמואל (קולבך, עמ' קס"ו) כתב דהגם שהיתה אנוסה מ"מ נשמרה לבל תגרום לחילול השם - שלא יבואו אחרים וילמדו ממנה לימוד היתר לעבירה. וכ"כ בספר פרח שושן (הכהן, בחידושי מגילת אסתר עמ' ר"י) שבחרו הרע במיעוטו שלא יהיה כל כך חילול השם ופירצה לכללות ישראל, לומר הלא בת דודו של מרדכי נישאת לערל.

ביאור יה

אסתר הכניסה שידה במקומה

כתב החיד"א בספרו חומת אנך עה"פ (ב' כ') אין אסתר מגדת וגו', וז"ל: הרב זרע ברך (שלישי על ברכות ג'. דף י"ב: מדפי הספר) נתן טעם למה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, שהטעם הוא מפני שהיתה מכנסת שידה במקומה (כדאיתא בווה"ק ח"ג רע"ו.), ואחשורוש לא היה מדבר עם אסתר - שאינה בת מלכים^{מז}, ולכן היתה יכולה להכניס שידה במקומה^{מח}. כי הנה אמרו רז"ל שצריך לדבר עם אשתו שמא תתחלף בשידה, משמע שאין לה רשות לשנות הקול כאשתו. ולכן בתחילה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, דכיון דלא ידע שהיא בת מלכים אין מדבר עמה ויכולה להחליף שידה במקומה. ולכן בסוף כשהלכה לבטל גזירת המן היא מוכרחת להגיד שהיא ישראלית מזרע שאול המלך, וכיון שהיתה בת מלכים ידבר עמה ושוב אינה יכולה להכניס שידה - שאין לה רשות לשנות הקול, ומוכרחת להיות היא עצמה עמו כדי לדבר לו. ולכן אמרה 'ובכן אבא אל

מז. כדאיתא בגמרא (מגילה ט"ז). איתא עה"פ (ד' ה') ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחילה ע"י מתורגמן, כיון דאמרה לי מדבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר המלכה, עכ"ל.

מח. מבואר בדבריו דגם בעת משכבו לא היה מדבר עמה. אבל בכן יהוידע (מגילה שם) כתב: פירוש כאשר היה מדבר עמה לפני בני אדם - יהיה מי שיהיה - ידבר ע"י תורגמן, אבל בינו לבניה ידבר עמה, דקשה לומר דעל משכבו יהיה כאילם לא יפתח פיו.

המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי' - ותהיה אסורה למרדכי, עכ"ד הרב זרע ברוך ז"ל^{מט}. (והביאו החיד"א נמי במדבר קדמות מערכת א' אות נ', נחל קדומים ס"פ וילך, דברים אחדים דרוש ח' לשבת זכור, רוח חיים דרוש י' לשבת זכור).

בטעמא דקרא (אסתר ב' י"ט) הקשה דלפי דברי הזוה"ק ששלחה שידה במקומה - למה אמרה אסתר 'וכאשר אבדתי אבדתי' - כשם שאבדתי מבית אבא כך אובר ממך' (כדדרשו במגילה ט"ו.), עי"ש מה שתירץ.

והנה לפי מה שנתבאר בדברי החיד"א מיושב היטב, דאחר שתגלה לאחשורוש עמה ומולדתה וידע שהיא בת מלכים הרי ידבר עמה, ושוב לא תוכל להכניס שידה במקומה^{נא}.

^{מט}. והוסיף בזה החיד"א שם: ואפשר שזהו שאמר 'אין אסתר מגדת וכו' כאשר ציוה עליה מרדכי' והטעם הוא 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה' - שציוה לה להפריד הרע ובו יטפל אחשורוש, וכך היתה עושה אסתר. כאשר היתה באמנה אתו - שעם מרדכי היתה אסתר ממש, אבל עם אחשורוש היה צד הרע. ובוזה לא קשה קושיית התוס' (מגילה י"ג: ד"ה וטובלת) דצריך הבחנה, דהא אחשורוש לא נטפל כי אם בצד הרע לבד. ולזה אין אסתר מגדת כדי שלא ידבר עמה, עכ"ד. [נבעין אליהו (מגילה שם) כתב נמי לתרץ קושיית התוס' - דלא היה שם הבחנה - עפ"ד הזוה"ק דהכניסה שידה במקומה. וראה להלן (סוף הערה נ"א) דהמגיד מקו'ניץ העמים כן בכוונת תי' התוס' ששימשה במוך].

נ. הבן איש חי כתב ליישב קושיא זו בכמה אנפין, ראה בספריו: בן יהוידע מגילה ט"ו. ד"ה כך אובר ממך, בניהו מגילה י"ג. ד"ה למדנו שבחו, בן איש חיל דרוש א' לשבת זכור ד"ה ואנא עבדא.

נא. הנה התוס' בכמה מקומות (יומא פ"ב: כתובות ג': סנהדרין ע"ד:) הביאו ראייה

בכתנות אור לבעל הפנים מאירות (בחיידושים על אסתר, ד"ה וזה אפשר רמז) כתב לבאר הכתוב 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה' - דמרדכי מסר בפי אסתר שמות הקדושים אשר בכל עת וזמן

מהא ד'כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך' - שהאשה נאסרת על בעלה גם ע"י ביאת נכרי. ובשו"ת אור המאיר (להגר"מ שפירא מלובלין זצ"ל, סי' ל"ח אות ב') כתב להעיר בזה מדברי הזוה"ק הנ"ל שנכנסה שידה לאחשוורוש במקום אסתר, דלפ"ז מעולם לא נבעלה אסתר לאחשוורוש, ועל כרחך לא דרשו הא דאבדתי ממך, וא"כ ממילא אין ראייה לדין זה דנאסרה בביאת נכרי, עכ"ד. אכן לפי מה שנתבאר כאן נמצא דגם לדעת הזוה"ק אתי שפיר הדרשה ד'כך אובד ממך', דאחר שידע שהיא בת מלכים ידבר עמה ולא תוכל עוד לשלוח שידה. (ובקונטרס אחרון שבסוף שו"ת אור המאיר שם הובא משו"ת פורת יוסף שעמד בזה).

[מן הראוי להציג כאן דברים נפלאים שכתב בענין זה המגיד הק' מקו"ניץ זצ"ל בעבודת ישראל (סו"ד לפרשת זכור ופורים) : אבל זה אמת ברור שח"ו לא נגע אחשוורוש בגוף אסתר הטהור, כי השביעה שידה במקומה כדאיתא בזוה"ק ומקובלים. ובזה מתורץ קושית ר"ת שהקשה מדמקשה בגמרא (סנהדרין ע"ד:) והא אסתר פרהסיא הוה - ולא מקשה והא אסתר גילוי עריות הוה - ש"מ דבעילת עכו"ם אינה אוסרת, עי' בריש מסכת כתובות (ג': תוס' ד"ה ולדרוש). אבל אפשר ליישב דלהכי לא מקשה והא גילוי עריות הוה, דאיתא בזוה"ק שלא שימשה כלל רק השביעה שידה במקומה. אבל פריך שפיר והא אסתר פרהסיא הוה, דלמראה עיני הבריות - שלא ידעו מזה ההשבעה - איכא איסורא והיה לה למסור נפש, אבל י"ל דבעילת עכו"ם באמת אוסרת. ומשני קרקע עולם היא - ואפילו חילול השם ליכא כדאיתא בתוס' שם. (ורצוין שהאבני נזר יו"ד סי' קכ"ט אות ג' כתב כן מדעתו, עי"ש. ובכתנות אור לבעל הפנים מאירות, על מגילת אסתר ד"ה ונראה לי לומר, כתב נמי כע"ז ותירץ בזה קושיית התוס' ביומא פ"ב: ד"ה מה למה לא גירשה מרדכי). וי"ל גם כן בתוספות שהקשו (מגילה י"ג: ד"ה וטובלת) על הא דאמרין בגמרא מלמד שהיתה טובלת מחיקו של אחשוורוש ויושבת בחיקו של מרדכי, דהלא צריך הבחנה אפילו אלמנה וגרושה. והתוס' תירצו 'דהיתה משמשת במוך'. ואפשר דגם התוס' הסכימו כדעת המקובלים דהיתה משבעת לשידה במקומה, רק דשם הקליפה הוא 'מוך'. ומרמז התוספות בלשונם בכונה כנ"ל. עכ"ד העבודת ישראל].

שתיקרא למלך תפעל ע"י קבלה מעשית להינתן שידה במקומה,
ע"ש כל דבריו.

ונראה דעל פי דברי החיד"א הנ"ל יומתק מאוד, דכתוב זה (ואת
מאמר מרדכי אסתר עושה) הוא המשך הפסוק 'אין אסתר מגדת
מולדתה ואת עמה', וי"ל דזהו גופא שבא הכתוב להורות דמהאי
טעמא אין אסתר מגדת - כדי שתוכל לתת שידה בזרוע אחשוורוש
ע"י שמות קבלה שמסר לה מרדכי, ודוק^{נב}.

נב. בענין מופלא זה, יצויין עוד מש"כ המפרשים לבאר דברי הגמרא (מגילה
י"ג). וישנה ואת נערוותיה וגו' - שהאכילה קדלי דחזירי. דרש"י כתב שם
'ומתוך אונסה לא נענשה', ואילו התוס' כתבו: וח"ו היא לא היתה אוכלת.
וכתב בבן יהוידע שם שלפ"ד הזוה"ק דאסתר הכניסה שידה במקומה, י"ל
שאף את בשר החזיר אכלה השידה ולא אסתר בעצמה. וכבר איתא כן
ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג), ובמדרש תלפיות (ענף יחוד). ובעל הנתיבות במגילת
סתרם (ב' ט') פירש כן כוונת התוס' הנ"ל שכתבו דהיא לא היתה אוכלת.
(וזה אתי שפיר עם דברי המגיד מקוצניץ הנ"ל בהערה הקודמת שביאר ג"כ כוונת התוס' בענין הבחנה
עפ"ד הזוה"ק). ועי"ע בבן יהוידע שם ובמדרש תלפיות הנ"ל שביארו בזה נמי
דברי הגמרא (שם) ביקש לטעום טעם בתולה טעם טעם בעולה טעם, כי השד
דרכו להשתנות, עי"ש.

ביאור יט

כל זמן שלא ידע מולדתה לא בא עליה

יתכן לומר בזה על פי דברים מחודשים שכתב כתב בעל הנתיבות בפ' מגילת סתרים (ב' י"ז): מחמת שלא ידע משפחתה והיה ירא שמא היא מבוז משפחות, והיה ירא שמא תתעבר ויהיה זרעו וזרע זרעו מבוז משפחות, לזה לא היה רוצה לבוא עליה, עכ"ל. וכתב עוד (שם י"ט): ובהקבץ בתולות שנית, לפי מה שכתבתי לעיל נראה דהתקבצות הבתולות שנית הוא מטעם הנ"ל - מחמת שלא ידע מולדתה לא היה רוצה לבוא עליה כי היה ירא שלא תתעבר ואולי היא מבוז משפחות ויהיו בניו בני בוז משפחות וכו', ולכך קיבץ בתולות שניות למשכב דודים לנשים ופילגשים. וזה כוונת הכתוב, אף שקיבצו בתולות שניות למשכב דודים ולא רצה אותה למשכב מלך וכו', ומכל מקום לא גילתה, כי אדרבה היה נחשב בעינה לנס גדול אשר אינו נוהג מה מנהג אישות, עכ"ל.^{נג}

והנה לפי דבריו י"ל שפיר דמהאי טעמא גופא הוא שלא גילתה עמה ומולדתה, כדי שעל ידי כך לא יבוא עליה וממילא תינצל מאיסור.

נג. בגמרא (מגילה ט"ז). מבואר דלפני שגילתה אסתר מולדתה לא דיבר איתה אחשורוש, רק ע"י מתורגמן. ובבן יהוידע שם עמד בזה דקשה לומר שעל משכבו יהיה כאילם לא יפתח פיו, (וראה לעיל הערה מ"ח). ולפי דברי המגילת סתרים לא קשה מידי, שהרי כל זמן שלא ידע מולדתה כלל לא בא עליה.

אלא שעיקר דבריו הם דלא כמפורש בדברי חז"ל בכמה מקומות:
 במגילה (י"ג.) דרשו עה"פ (ב' י"ז) ויאהב המלך את אסתר
 מכל הנשים וגו' - 'ביקש לטעום טעם בתולה טעם, טעם בעולה
 טעם'. עוד דרשו (שם ע"ב) על הפסוק (ב' כ') כאשר היתה באמנה
 אתו - 'שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת, ויושבת
 בחיקו של מרדכי', (ועי"ש רש"י ד"ה וטובלת ובתוס' שם). ועוד אמרו
 (שם) דבגתן ותרש אמרו 'מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו',
 ופירש"י: מתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש וצמא
 לשתות. ושם (ט"ו.) אמרו 'שבכל יום ויום עד עכשיו באונס,
 ועכשיו ברצון'. (אבל מסנהדרין ע"ד: 'והא אסתר פרהסיא הוא' אינו מוכח
 מידי, די"ל שקושיית הגמרא היא על הזמן שכבר ידע עמה ומולדתה).

ובאמת שבמגילת סתרים כתב: ואפילו אם נאמר כאותו דעה
 האמור בש"ס שבא עליה וכו', עי"ש. הרי שכבר עמד
 בזה שבגמרא מבואר שלא כדבריו, אלא דנראה שנקט דיש
 מחלוקת בדבר. וצ"ע דמפשטות כל המאמרים הנ"ל עולה דבא
 עליה, והיכן מצינו דעה אחרת בזה"י.

נד. ואולי יתכן לומר בדוחק (ע"פ מה שנתבאר בהערה הקודמת) דמאמר הגמרא שלא
 דיבר עמה רק ע"י מתורגמן - הוא מקור לשיטה זו שלא בא עליה קודם
 שידע מולדתה.

ביאור כ

שלא יגזור להביאה לפניו להראות העמים והשרים את יופיה

בספר בנין אריאל (להג"ר שאול מאמסטרדם זצ"ל, בית מועד) כתב ע"פ מה דאיתא במגילה (י"ב:) דבסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות, אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדי רצונכם לראותה, אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה. ועוד איתא (שם ד') ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה - מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. ואם כן י"ל דלהכי ציוה מרדכי על אסתר שלא תגיד את עמה ואת מולדתה, פן יגזור אחשורוש גם על אסתר במשתה היין לבוא בכתר מלכות - כמו שעשה לושתי - כדי להראות שאין כדוגמתה בכל האומות. אבל כיון שלכל אחד נדמתה לו כאומתו (וכדכתב רש"י במגילה שם ד"ה נדמתה לו כאומתו: והיו אומרים בפיהם זו משלנו היא), א"כ לא יועיל אחשורוש כלום בהראותה לעיני העמים לומר שאין כדוגמתה בכל האומות, כי כל אחד יאמר שזו משלנו היא ויתלה אותה באומתו. אבל אם אסתר היתה מגדת את עמה שוב לא היו יכולים לומר כולם זו משלנו היא, והיה מקום לחשוש פן ייטב שוב לבו ביין ויגזור גם על אסתר לבוא רק בכתר מלכות כדי להוכיח שהעבריות נאות מכולן.

ועל דרך זה כתב נמי בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב על אגדות הש"ס (מגילה י"ג. ד"ה מלמד), דנס זה שכל אחד נדמתה

לו כאומתו - נעשה כדי שלא יארע לה כמו לושתי שתבעוה לבוא
ערומה, ומטעם זה ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה^{נה}.

נה. וכ"כ בספר לקוטי רצב"א (ווארשא שנת תרכ"ז) בשם הג"ר משה קידאן זצ"ל
מכתי"ק על מגילת אסתר, ושוב נדפסו חידושייו על המגילה בספר אמרי
משה (ווארשא תרמ"ט). ועי"ש שביאר עפ"ז הטעם שבפסוק י' הקדים עמה
למולדתה, ובפסוק כ' הקדים מולדתה לעמה.

ביאור כא

שגם היא תהיה בכלל הגזירה שיגזרו על ישראל

האלשיך כתב בפירושו משאת משה (ב' י"א): ומה שציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד את עמה וכו', אחשבה כי הלא לא יבצר ממנו מזימה תת אל לבו לאמר מה זאת עשה אלקים שני הפכים באשה אחת, כי נתנה עליון תצלח למלוכה גדולה עד מאד, ולעומת זה השפל השפילה, שאת ערל תשכב. גם מרדכי ידע את כל אשר נעשה, כי היו ישראל באוכלי שולחן המלך ולחמו לחם רשע שתו יין נסיכם. כי על כן היה צועק מר על היהודים אשר בשושן לבלתי בא אל שלחן המלך כי מרה תהיה באחרונה. ועל כן בהילקח אסתר אל בית המלך אין ספק נתן אל לבו לאמר, אין זה כי אם גזרה עומדת חלילה על שונאי ישראל, ומה' יצא לעת כזאת תגיע אסתר למלכות למען תוכל לרפא להם וכו'.

נו. וז"ל בהמשך דבריו: גם ראה כי לא על חנם נלקחה משבט בנימין מזרע שאול, כמו שאמרו ז"ל בגמרא (מגילה י"ג:): כי בזכות צניעות שאול שאת דבר המלוכה לא הגיד זכה לצאת ממנו אסתר שלא הגידה את עמה וכו'. על כן לא יבצר ממנו לחשוב מחשבות, אולי בהצטער על עון בית אביה שגרם ביאת המן לעולם על אשר השאיר את אגג לילה אחת, יקחהו אופל לשכב את אשה להוליד המוליד את המן המאכילנו לחם אונים להאבידנו. באופן אמר בלבו או תסתכן ותמות בעת צרה לכפר בעד אביה, או על ידה תהיה גאולת ישראל ותתקן קלקלת בית אביה. ועל כן בכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר, לראות אם היה מתחיל להעשות דבר שתסתכן בו, וזהו את שלום אסתר. או אם הוא למען תציל

ובגלל הדבר הזה ציוה עליה אשר לא תגיד את עמה ישראל ואת מולדתה הוא שבט בנימין. כי אמר בלבו אם איזו גזרה תהיה על שונאי ישראל, טוב הוא בל ידעו כי יהודית ומבנימין היא, פן בעת הגזרה יוציאנה מן הכלל ואת מולדתה, באופן לא תהיה לה פתחון פה לומר למלך יושיע לה ואת עמה כי אינו כבוד המלך. אבל ע"י שלא תגיד ינצלו כל ישראל אגבה כאשר היה, כי אמרה 'כי נמכרנו אני ועמי', כי על כן חרד לבו ויתר ממקומו באומרו מי הוא זה אשר מלאו לבו לעשות כן. אך אם היתה מגדת עמה ומולדתה היו שוללים אותה מרשת זו טמנו לישראל, ולא יהיה לה פתחון פה להשיב מחשבת עושי הרעה, כי יאמר לה המלך רב לך כי אינך בכלל אסירי המלך, ולא תהיה פליטה ח"ו, עכ"ד.

מבואר בדבריו שמרדכי הבין שלקחתה לבית המלך נועדה להציל את ישראל מגזירה עתידית, אלא שאם ידעו שהיא מכלל ישראל לא יהיה בידה להצילם, כי מראש יוציאו אותה ואת שבטה מכלל הגזירה ולא יהיה לה פתחון פה לומר 'כי נמכרנו אני ועמי'.

את ישראל היה הולך לדעת מה יעשה בה, כלומר מה הוא הדבר והנס שיעשה לישראל בה, אם היה מתרגש דבר תצטרך להציל את ישראל.

נז. והוסיף לבאר בזה סדר המקראות: וזה מאמר הכתובים לא הגידה אסתר את עמה וכו' כי מרדכי ציוה וכו'. והטעם הוא כי הלא בכל יום ויום מרדכי מתהלך וכו', כי היו עניני פקוחות לדעת את שלום אסתר אם מתרגש דבר שתסתכן על אשמת בית אביה, או לראות מה הוא אשר יעשה בה לישראל כי לא על חנם היה ענינה. ועל כן לא רצה שתגיד למען תוכל לרפא להם, ולא יהיה הדלת נעול לפניו אם תודיע עמה ומולדתה, כי יוציאנה מן הכלל ואת מולדתה, לסתום פיה מלהליץ בעדם, עכ"ל.

ביאור כב

כדי שתבוא עליהם גזירת המן וע"י תשובתם יזכו לגאולה

כתב הג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל ביערות דבש (ח"א דרוש י"ז): אבל עיקר הטעם שציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד הוא - כי ראה מרדכי כי מידת הדין מתוחה בעוונות הרבים על ישראל, אם מפני שהשתחוו לצלם ואם מפני שאכלו מסעודות של אחשוורוש, ואין להם תקנה להכניע קושי עורפם אלא בגזירת מלכם, כמ"ש (מגילה י"ד). גדולה הסרת טבעת מכל נביאים. והוא ידע מה שיהיה בגזירת המן כדכתיב (ד' א') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ואמרו - מלאך אמר לויח, וא"כ מסתמא הגיד לו הכל כמו שנאמר 'את כל אשר נעשה', וידע והבין כי זהו יהיה לישראל לתרופה לעולם, ובזו הגזירה יעוררו לבבם לתשובה ושבו ורפא להם, וזו תכלית תועלתם. ובאמת ע"י תשובה לא זו שכפו להמן, אף גם לא האריך זמן איזה שנים ושבו לארצם, פקד ה' עמו להושיבם לירושלים כנודע. וחשב מרדכי, אולי תגיד אסתר לאחשוורוש היותה ישראלית, לא יעלה בלב המן להסית למלך עשות כליון באומת אהובתו שגלתו, וגם המלך לא ישנא אותם, ואם כן איפוא במה יכופר עון בית יעקב אשר חקוק בעט ברזל

נח. וכ"כ עוד ביערות דבש (ח"ב דרוש ט'): כי מרדכי ידע את כל אשר נעשה ברוח הקדש ומלאך, ולכך אמרו שהניח לאסתר להלקח לבית אחשוורוש כדי שעל ידה תבוטל הגזירה.

וצפורן שמיר. ולכך ציוה אשר לא תגיד ותגולגל גזירת המן, וישובו ישראל בתשובה שלימה, עכ"ל.

וכן כתב עוד (בח"ב דרוש ח'): ולכך ציוה מרדכי לאסתר מבלי להגיד מולדתה, כי ידע מרדכי כי אי אפשר לישראל להשיג שיבנה בית שני אם לא בעמידת המן וכיוצא בו להצר לישראל, ואם ידע המלך מולדת אסתר מישראל קשה לעמוד עליהם צורר, ולכך ציוה מבלי להגיד, עכ"ל.

יתכן לומר עוד על דרך זה, שמרדכי עשה כן כדי שיזכו לקבלת התורה מאהבה. ועל דרך דאיתא בספר נר ישראל (ח"א בחידושים על נ"ך, ובליקוטי הרי"ם הפטרת שבת זכור) שהרה"ק מרוז'ין זצ"ל אמר להרה"ק החידושי הרי"ם זצ"ל, דלכאורה קשה מאוד להבין איך אמר שאול (שמואל א' ט"ו י"ג) הקימותי את דבר ה', והלא הכתוב מעיד על שאול שהיה בלא חטא (עי' יומא כ"ב:), ואיך יאמר פה קדוש שקר כזה שקיים דבר ה' בעוד שאגג הרשע עומד אצלו. אלא שכך היתה כוונתו, שעל ידי זה שלא הרג לאגג יצא ממנו המן, כמו שאמרו חז"ל (מגילה י"ג). אלמלי קטליה שאול לאגג לא היה נולד המן, ועל ידי המן נגרם לבסוף שבני ישראל יקבלו עליהם את התורה מאהבה, כדאיתא בגמ' (שבת פ"ח). הדור קבלוה בימי אחשורוש שנאמר (אסתר ט' כ"ז) קיימו וקבלו היהודים - קיימו מה שקבלו כבר. וזה שאמר שאול - הקימותי את דבר ה' - היינו שהוא הביא לכך שיקיימו לבסוף את דבר ה'נט, עכ"ד.

נט. רמז לדבר אמר בזה הגה"צ רבי משה וולפסון שליט"א (ליקוטי אמונת עתיך פורים עמ' ס"ט): **ויאמר לו שאול ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה' עולה בגימטריא את אגרת הפורים הזאת השנית.** עוד אמר עפ"ז (שם עמ' רכ"ה) לבאר

ולפ"ז י"ל דלכן עשה מרדכי ככה שלא ידעו עמה ומולדתה - כדי שתבוא עליהם גזירת המן, וע"י זה יזכו לקבל את התורה מאהבה.

[אך יש להעיר על כך, דהנה מובא שם שהחידושי הרי"ם שאל א"כ מדוע נענש שאול על זה שניטלה ממנו המלוכה, והשיב הרה"ק מרוז"ן דמנהיג ישראל אסור לו להעמיד את ישראל אפילו בספק סכנה, דאף שמעז יצא מתוק, מ"מ בשעת הגזירה היו ישראל בסכנת השמדה כליון, והיה אסור לו להעמיד את העם מצב כזה^ס. ומבואר איפוא שאין זו הדרך הראויה למנהיג ישראל, ומהאי טעמא נענש שאול על כך. ולפ"ז לכאורה לא יתכן לומר

מה שנאמר על שמואל (שמואל א' ט"ו י"א) ויזעק אל ה' כל הלילה, שזעקתו אל ה' היתה שאם כן הוא הדבר שיש כאן תכלית גדול במה שנשאר אגג חי, הרי יש להתפלל שיצליח המכוון ויושג התכלית של קיימו וקבלו היהודים. וזה נרמז בכתוב ויזעק אל ה' כל הלילה שהוא בגימטריא קימו וקבלו היהודים, כי על זה היתה זעקתו אל ה'.

ס. הגרצ"י אברמוביץ זצ"ל בספרו טעם הצבי (שמות, הפטרת פרשת זכור) הוסיף לבאר, דזה עצמו הפירוש בתשובת שמואל לשאול שאמר לו 'ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שומע' (שמואל א' ט"ו י"ד). דאיתא במדרש אסתר סוף פ"ט שתינוקות ישראל ישבו בתענית בימי גזירת המן וגעו בבכיה עד שעלתה שועתם למרום, ואמר הקב"ה מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים, ועמד משה רבינו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע לא גדיים ולא טלאים הם אלא קטני עמך הם וכו'. וזה פירוש 'ומה קול הצאן הזה באזני וגו'', שכלפי שטען שאול שע"י מעשהו הקים את דבר ה', היינו שסוף דבר יתקיים 'קיימו מה שקבלו כבר', על זה השיבו שמואל דעל כל פנים הוא שומע את קול הצאן - היינו הבכיות של תינוקות ישראל שהיו מעותדים להריגה, וזה אין לעשות, וכתשובת הרה"ק מרוז"ן דלמנהיג ישראל אסור להכניס את כלל ישראל לסכנה.

כן על מרדכי - שציוה עליה שלא תגלה עמה ומולדתה בשביל שיבואו ישראל לסכנה וע"י זה יקבלו התורה מאהבה.

אמנם לולי דברי קדשם היה נראה דלא קשה מידי מאי טעמא נענש שאול, דכל שעובר על ציווי ה' - אף שעושה כן עבור מטרה עליונה, מ"מ 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך - מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קוב"ה לעביד'. ולכן אף שכוונת שאול היתה שע"י זה יקבלו ישראל התורה מאהבה, מ"מ ראוי הוא לעונש על כך, (כדמצינו גבי חזקיהו המלך שא"ל ישעיהו 'כי מת אתה ולא תחיה', ע"י ברכות י"א).^{סא}.

ומעתה דוקא שאול היה ראוי לעונש על מה שהחיה את אגג אף שהיתה כוונתו בשביל שיקבלו התורה מאהבה - כי עבר בזה על ציווי ה', אבל מרדכי שפיר ציוה על אסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה - בשביל מטרה נשגבה זו - כי לא היה כרוך בזה שום סרך איסור^{סב}].

יצויין דעיקר הדבר - שאם היתה אסתר מגלה את עמה ומולדתה לא היה מתרחש נס פורים - כבר מבואר בדברי רבותינו

סא. וראה לעיל ביאור א' מה שכתבנו בענין 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך' לגבי מרדכי שציוה עליה אשר לא תגיד.

סב. בהקדמה לפי' מגילת סתרים כתב בעל הנתיבות וז"ל: אם נעלה על לבנו שמחת פורים במה שאז קבלנו התורה ברצון, ובוודאי עלינו בגרם המעלות עין לא ראתה אלקים זולתך - כי בוודאי יותר נתעלתה קבלת התורה ברצון ממה שזכינו לעלות ע"י קבלת התורה באונס, וכשנעלה על לבנו זה על מה יש לקלל המן שהוא היה סיבת הטוב ההוא, כי הלא הסרת טבעת גדולה ממ"ח נביאים, (ע"י מגילה י"ד).

בעלי התוס', וז"ל תוספות השלם על מגילת אסתר (ב' י"ט אות א'): וכל זה נכתב לנו למען דעת צדקות ה', שאילו הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה לאחר שנשאת לאחשורוש לא נתקנא המן למרדכי ולא נתן לו אחשורוש רשות לעשות בעם כטוב בעיניו, ואין נס בדבר זה. לפיכך בא ללמד תוקף הנס, שבתחילה נשאת אסתר למלכות קודם שיעלה המן לגדולה, והמלך לא ידע את עמה ואת מולדתה, ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודים, 'ובבואה לפני המלך אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו', עכ"ל^{סג}.

אלא שלא נתבאר בדברי התוס' מה התועלת בדבר, הלא לכאורה היה עדיף שמלכתחילה לא יגזור עליהם המן ולא יצטרכו לנס. ונתבאר בדברינו בשני אופנים: א. דע"י זה יעשו תשובה ויזכו לגאולה ולבנין בית המקדש. ב. כדי שיזכו לקבלת התורה מאהבה.

סג. במגילת סתרים מבעל הנתיבות (ב' י') מבואר נמי שהדבר היה מוכרח שלא ידע שום אדם שמישראל היא, דאם לא כן לא היה המן גוזר גזירה זו. וכתב דמה שציוה עליה מרדכי שלא תגיד היה בדרך 'ניבא ואינו יודע מה ניבא'.

ביאור כג

שיתכפר להם חטאם ולא יבוא העונש בידי שמים

קרוי לטעם הנ"ל של היערות דבש כתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא, דמרדכי ידע שישראל ייענשו על שנהנו מסעודתו של אחשורוש, ואם אחשורוש לא ידע עמה ומולדתה יתכן שיגזור עליהם גזירה רעה ועי"ז יחזרו בתשובה, ומאחר שלא ידע מאיזה עם היא תוכל ליכנס ולומר שהיא מאומתם והמלך יבטל הגזירה - כמו שהיה לבסוף. אבל אם ידעו שהיא מישראל לא יגזרו גזירה על ישראל, ויהיה מוכרח העונש לבא עליהם בידי שמים ואז קשה לבטלו.

וכן איתא בילקוט מעם לועז: לפי שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש והיו צריכים להתענות ג' ימים ולילות כדי לכפר על עון זה, וזה נקרא תשובת המשקל. ואילו היתה מגלה אסתר עמה לא היו באים לידי תיקון זה, והיו עלולים לבוא לידי סכנה חמורה מזו"ס.

סד. והוסיף: ומזה ראייה שבשעה שהקב"ה מסתיר פניו הרי זה לטובתם כדי לקרבם לתשובה וייגאלו, עי"ש כל דבריו.

ביאור כד

שלא ידע המן שמרדכי משבט בנימין

עוד כתב ביערות דבש (ח"א דרוש ח'): כי זרעו של עשו אינם נופלים אלא ביד בניה של רחל (ב"ר צ"ט ב'), ולכך כשהיתה המלחמה עם בני עשו היתה תמיד המלחמה ע"י זרעה של רחל, ומלחמה עם שאר אומות היא תמיד ע"י יהודה, כי הוא הלוחם ולו ניתן העוז להיות ידו בעורף אויביו. ולכך בא שאול תחילה ואח"כ דוד, כי שאול נלחם בעמלק וכו'. והנה אילו היה המן יודע כי מרדכי ממשפחת בנימין, לא היה מכניס עצמו לתגר הלזה, כי היו לו חכמים יודעים כי לא יקום להלחם עם זרע רחל, רק להיותו חושב כי הוא ממשפחת יהודה ובטוח היה לו כי עשו אינו נופל אלא ביד זרע רחל, לא ירא לנפשו עבורו כלל. וזהו 'איש יהודי' היה בשושן הבירה', הרצון - כי בשושן לא נתפרסמה משפחתו של מרדכי רק למשפחת יהודה ולא למשפחת בנימין וכו'. והנה כבר אמרו כי מרדכי הכניס עצמו בתגר הזה להתגרות בהמן, ולא הלך לו לעיר אחרת חוץ לשושן כדי שיהיה נמלט מעבירה להשתחוות להמן. אמנם מרדכי ידע כי הוא יבער עמלקים ועל ידו תהיה תשועה לישראל להפיל ולהכניע זרע זדים, ולכך המציא עצמו לכך כדי שיקרה נס על ידו. והנה אילו ידע המן שהוא מזרע בנימין היה חושש לנפשו ולא היה מתגרה במרדכי כנ"ל, אמנם חשב כי הוא מזרע יהודה ולכך גירה בו. וזהו הטעם אשר מרדכי ציוה אל אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה, היינו היותה ממשפחת שאול שהוא ימיני, ובזה יהיה המן חושב מחשבות ויפול במחשבתו אשר זמם, עכ"ל.

ביאור כה

שלא יאמרו בני ישראל 'אחות יש לנו בבית המלך'

איתא בספרים דכשראה מרדכי כי אסתר נעשתה למלכה הבין ברוח קדשו כי זוהי הכנה לגאולה וישועה, וכדאיתא במגילה (י"ג:) אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה, ולכן ציוה לאסתר אשר לא תגיד מולדתה ועמה, כי באם היתה מגדת כי יהודית היא - לא יחזרו ישראל בתשובה, כי יאמרו 'אחות יש לנו בבית המלך' ויסמכו על השתדלותה לביטול הגזירה. לא כן עתה שלא גילתה עמה ומולדתה - נפל עליהם פחד הגזירה וחזרו בתשובה בלב שלם בצום ובכי ומספד^{סה}.

וז"ל מהרא"ל צינץ זצ"ל בספרו מלא העומר (אסתר ח' ב'): ולזה העלים לאסתר שלא תגיד מולדתה, למען לא יבטחו בנדיבים ו'אחות להם בבית המלך' ויעשו תשובה. ובמגילת סתרים מבעל הנתיבות (ב' י') כתב נמי שהדבר היה מוכרח שלא ידעו שהיא מישראל, דאל"כ היו אומרים אחות לנו בבית המלך, (אלא שכתב דמה שציוה עליה מרדכי שלא תגיד היה בדרך 'ניבא ואינו יודע מה ניבא').

סה. ויובן היטב לפ"ד היערות דבש (ח"א דרוש י"ז, הו"ד לעיל ביאור כ"ב): והוא ידע מה שיהיה בגזירת המן כדכתיב (ד' א') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ואמרו - מלאך אמר לו, וא"כ מסתמא הגיד לו הכל כמו שנאמר 'את כל אשר נעשה', וידע והבין כי זהו יהיה לישראל לתרופה לעולם ובזו הגזירה יעוררו לבכם לתשובה ושבו ורפא להם, וזו תכלית תועלתם, עכ"ל.

וזה על דרך מה שאמרו בגמרא (מגילה ט"ו:) מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו', רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים^{סו}.

סו. אלא שמגוף דברי הגמרא הללו דאסתר זימנה את המן כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו וכו' - מוכח שבני ישראל שפיר היו יודעים שאסתר יהודיה, ואילו עיקר ביאור המפרשים המובא כאן הוא שלא גילתה למלך עמה ומולדתה כדי שלא ידעו היהודים שהיא מישראל, וצ"ע.

ואולי יש ליישב הדברים, דהנה במדרש (אסתר ד' ד') מבואר שהמן היה מסופק שמא אסתר יהודית היא, ובפי' ידי משה לרבי משה אלמושנינו על המגילה (ב' י"ט) כתב: כי זה הספק היה אצל כולם, כי מצד אחד למה שראו שנלקחה מבית מרדכי היהודי היו חושבים דמסתמא היא יהודית וכו'. ולפי' י"ל דגם ישראל עצמם לא ידעו בבירור אבל היו חושבים שמסתמא היא יהודית, וזהו שאמרו בגמרא דאסתר הזמינה את המן כדי שלא יסמכו על סברתם זו ויאמרו אחות יש לנו בבית המלך. ומעתה הרי זה עולה בקנה אחד עם טעם זה המבואר במפרשים - דמה"ט ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה כדי שלא ידעו בבירור שהיא יהודיה ולא יסיחו דעתם מן התשובה והרחמים.

[נצי"ק דבמנות הלוי (ב' י"ט) כתב בשם רש"י (ונמצא ברש"י שעל העין יעקב י"ג. ד"ה שדר): וא"ת היאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשוורוש מאי זו אומה היתה, והלא כמה דלטורין היו בישראל שהיו אומרים שהיא ישראלית. אלא בשביל שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה והיו האומות מתגרות ואומרות זאת ממשפחתי וזאת אומרת כמו כן, לפיכך לא היה לו לעמוד על הבירור, עכ"ל. ותמה המנות הלוי על דבריו, דבוודאי י"ל שלא היו דלטורין בבני ישראל, וכתב: ואני אומר זאת היתה להם, והיא שעמדה להם סיבת ההצלה - זכות שלא נמצא בהם דלטוריא, ומה גם בראותם אסתר שואלת יום כנגד יום יבא המלך והמן כנראה שרוצה להציל עצמה לבד, וכולם שמו יד לפה ולא גלו מסתוריה. וכדברי המנות הלוי איתא כבר בפירוש המגילה המיוחס לרמב"ם (ירושלים תשי"ב, עמ' כ"ח): צא וראה מעלת אותו הדור, שידעו כולם והכירו שאסתר היא בת דוד מרדכי ולא נמצא מי שימסור לאחשוורוש כדי שיקבל ממנו בעד זה כבוד ויקר, ומשום כך היו ראויים להצלה, עכ"ל. הרי דפשיטא להו שבני ישראל ידעו שאסתר יהודיה].

ביאור כו

שלא ישאו שרי המלוכה נשים יהודיות

כתב בעל הרוקח ז"ל בספר שערי בינה על מגילת אסתר (הו"ד בתוספות השלם על מגילת אסתר ב' י' אות א', ובנחל אשכול להחיד"א):
אשר לא תגיד - וחשב מרדכי אם ידע שהיא יהודית, מפני שאוהב אותה - יצוה לשרים לקחת גם הם נשים מישראל.

ביאור כז

שלא ימונע המן מלומר 'דלא נסבי מינ'

כתב בספר לחמי תודה (להגאון בעל מחנה לוי בנו של ההפלאה זצ"ל, דף מ"ד:): אמרתי בזה טעם נכון מה שנאמר במגילת אסתר 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', דלכאורה אינו מובן כוונת מרדכי בזה. אך הענין הוא משום די"ל דעיקר מפתחו של המן שנתמלא עליו המלך חימה וכעס הוא מפני שמסירת המן על היהודים מבואר בדברי חז"ל (מגילה יג:): שאמר 'ודתיהם שונות מכל עם - דלא אכלי מינן ולא שתו מינן ולא מנסבא מינן', וא"כ לאחר שגילתה אסתר למלך שהיא מזרע היהודים כמו שאמרה 'כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד' הרי נודע לו להמלך שאותו המסירה שמסר לפניו על היהודים 'דלא מנסבא מינן' בשקר ענה אותו, שהרי ראה שמרדכי השיאה לו את אסתר שהיא מזרע היהודים. ובפרט שראה לבסוף שנכנסה מעצמה אליו לבא עליה ברצון, כמ"ש חז"ל (ט"ו.) על כאשר אבדתי אבדתי - 'מתחילה באונס ועכשיו ברצון'. ובשביל זה נתמלא המלך על המן כעס וחימה.

והנה מרדכי היה גלוי לפניו דבר זה ברוח הקודש שמפתחו של המן יבוא מצד טעם הנ"ל, ולכן ציוה עליה אשר לא תגלה מתחילה את עמה ואת מולדתה, לפי שאם היתה מגלה דבר זה מיד היה מונע המן עצמו מלהזכיר בדבר מסירתו הך מילתא 'דלא נסבי מינן ולא מנסבא מינן'.

ביאור כח

מחמת ציווי של יעקב 'למה תתראו'

אִתָּא בתענית (י'): על הפסוק (בראשית מ"ב א') ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם. וכתב הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ מאמרים, מאמר עקבא דמשיחא אות כ"ט): למה תתראו בפני אחיכם בני עשו ובני ישמעאל - זאת היא אזהרה ברורה לבל ניתן לאומות העולם הזדמנות לראותנו בכל מקום ולדבר בנו בכל עת. במידה שהאומות ימעיטו להגות ולדבר בנו באותה מידה יוטב גורלנו, עכ"ל^{סז}.

סז. וראה מה שכתב בזה בדברי יואל (לסוכות עמ' כ"ו): אִתָּא בב"ר (ע"ח י"ד) כשאמר יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו א"ל ואין אתה מתיירא מדוכסי ומן אפרכי א"ל ואני אתנהלה לאטי וכו' בפנים כרוכות אני מהלך, כמה דתימא (ש"א כ"א י') הנה היא לוטה בשמלה. מבואר מזה דכלל גדול הוא שעד ביאת המשיח צריכין ישראל להיות מכוסים בל יתראו לפני האומות. וכמו שאמר יעקב לבניו למה תתראו, ופירש רש"י ז"ל (והוא בגמרא תענית דף י') למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים. והכלי יקר בפרשת דברים על הכתוב (ב' ג') פנו לכם צפונה כתב שם דמשום שעברו על זה האיסור, זה גרם כל הצרות והתלאות לישראל. עכ"פ בזמן הגלות צריכין ישראל להיות בבחינת 'למה תתראו', עכ"ל.

ובדרשות מהרי"ץ (מועדים דרוש מ"ד עמ' רס"ח) כתב שזה אחד מן הדברים המקשים ומכבידים ביותר עול הגלויות, 'כי כל עוד נדמה לבני עשו וישמעאל כי עת צרה היא ליעקב אינם מרעים לנו כל כך, אבל כאשר יראו שגם במעמקי הגלות מושפעים בני ישראל בעושר וגדולה - יתקנאו בהם ויסיפו שנאה על שנאתם'.

בקונטרס קול דודי דופק (להגרא"ד גולדברג שליט"א, הערה מ"ו) כתב
 דעל פי זה נראה לומר טעם פשוט לציוויו של מרדכי
 על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה, דקיים בזה אזהרת יעקב
 אבינו לבל ניתן לאומות העולם הזדמנות לדבר בנו בכל עת. וקיום
 אזהרה זו היה חלק מן הישועה.

וענין זה - ד'למה תתראו' שייך לדורות - כבר מבואר בב"ח (או"ח ריש סי'
 ק"ג), עי"ש לענין ההלכה דיש לבנות בית הכנסת בגובהה של עיר. וראה
 מש"כ בזה הפלא יועץ בסוף ערך גלות.

ביאור כט

שלא יגיעו ישראל לגדולה וימנעו מלגייר גרים

ביערות דבש (ח"א דרוש ח') כתב בזה טעם מחודש: כי לכך גלו ישראל שיתאספו אליהם גרים (פסחים פ"ז:), וכל זמן שאין הגרים מתלקטים אין להם להיות נגאל, ואמרינן (עיין יבמות כ"ד: ובתוס' ד"ה לא) אין מקבלין גרים בימי מרדכי ואסתר, שכל זמן שישראל בגדולתם יש לחוש שהגרים מתגיירים לשם מעלה זמנית ולא לשם שמים. וזה היה מתחבולות המלכים שהגביהו לישראל, כדי שלא יוכלו לקבל גרים ולא יהיו נגאליים. אבל לאחר שחשבו בחשבונם כי כבר עבר זמן וקץ ולא נושעו ישראל, לא השגיחו עוד בקבלת גרים והשפילו לישראל והגביהו צוררי ישראל. אמנם מרדכי ידע שעדיין לא הגיע קץ וראוי לקבל גרים, לכך ציוה לאסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה, דאם תגיד יגיעו ישראל לגדולה ע"י אסתר המלכה, כראוי לעם המלכה אשר נפש המלך קשורה בנפשה, וא"כ לא היה אפשר לגייר גרים כי לשם קורבה לאסתר נתכוונו, לכך ציוה לאסתר אשר לא תגיד - כדי שיתגיירו גרים^{סח}.

סח. וכתב עוד: ואחר כך כאשר נתגדל מרדכי ואסתר היה לכאורה רעה לישראל, כי אם כך לא יהיה סיפוק לקבל גרים, אבל מחסד ה' שרבים מתייהדים מעצמם וקיבלו גירות, וא"כ היתה זו סיבה לקירוב הגאולה, כי על ידי כך היו רבים מתייהדים, וא"כ נתוספו גרים רבים ובא זמן גאולה. וזהו עיקר שמחה של פורים, כי התאספו גוים רבים והיתה זו סיבה לקירוב

ביאור ל

מרדכי חשב לגנוב את אסתר מבית המלך

דבר פלא כתב בזה רבינו אביגדור כהן צדק (מבעלי התוספות, בפירושו על מגילת אסתר) דלכך היה מרדכי יושב בשער המלך אף שהורד מגדולתו אחר שעלה המן, כי היה מצפה מתי יוכל לגנוב את אסתר להוליכה למלכות אחרת^{סט}, כי היתה אשתו,

הגאולה ולבנין בית המקדש כי לקטו גרים כראוי, ולכך השמחה בפורים כי על ידם נגאלו ישראל ונבנה הבית, וכל שמחה שאין בה מענין הבית אינה שמחה, כי היא תכלית שמחה שלנו, כדכתיב (תהילים קל"ז ד) אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, עכ"ל.

והנה מש"כ 'שרבים מתייהדים מעצמם וקיבלו גירות', אף שבעת שישראל בימי טובה וגדולה אין מקבלים גרים, היינו כמש"כ הרמב"ם (פי"ג מאיסור"ב הט"ו, ובמגיד משנה שם) דגם בימי דוד ושלמה היו הרבה מתגיירים בפני הדיוטות, ובדיעבד נעשו גרים. ועי' תוס' ביבמות (כ"ד: ד"ה לא בימי, ובתוס' הרא"ש שם) דמה שמצינו גבי מרדכי ואסתר 'ורבים מעמי הארץ מתייהדים' - מעצמן נתגירו, ומ"מ היו גרים גמורים].

סט. העיר יידי הרה"ג ר"א קוריק שליט"א מהא דמבואר בגמרא (מגילה י"א). דאחשוורוש מלך מסוף העולם ועד סופו והוא משלשת המלכים שמלכו בכיפה, וא"כ מהו שאמר דרצה להוליכה למלכות אחרת. ואולי דבריו הם אליבא דשיטת המדרש המובא להלן (הערה ע"א) דאחשוורוש מלך רק על חציו של עולם, עי"ש. אי נמי יש ליישב דבריו אף לפ"ד הש"ס, דהנה כתב הרש"ש (מגילה ד.) וז"ל: ונ"ל דאף שאחשוורוש מלך בכיפה כדלקמן, והם קכ"ז מדינות מהורו ועד כוש, מ"מ היו חלוקים בממשלתו עליהם, על איזה מהם לא היה רק מלך הכולל ומ"מ היה מלך פרטי זולתו לכאו"א ומתנהלים ע"פ דתו, ועל איזה מהם היה הוא גם מלך הפרטי, עכ"ל. ולפ"ז אתי שפיר שמרדכי רצה להוליכה למדינה אשר בה היה גם מלך פרטי.

ואחשורוש לא ישים על לבו שהיא יהודיה. אבל אם היתה מגדת עמה ומולדתה אז לא היה תקנה, דאם היה מרדכי גונבה אז היה הורג כל היהודים עד שהיה מחזירה. (והובאו הדברים בתוספות השלם על מגילת אסתר, ב' י' אות ד').

וכן איתא בפירושי התורה לרבינו יהודה החסיד (עמ' 133), ובספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד (ח"ב עמ' תקמ"ז).

ובזה מדויק היטב מה שסמך הכתוב (ב' י"א) 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים' לפסוק 'לא הגידה אסתר את עמה'. וכן סמך הכתוב (ב' י"ט) 'ומרדכי יושב בשער המלך' לפסוק 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה'.

ע. הרב המגיה כתב שם (בהערה 7) שלא מצא לדברי רבינו יהודה החסיד מקבילה ואסמכתא, והנה נמצא כן בדברי רבינו אביגדור כהן צדק.

ביאור לא

אחשורוש איבד קי"ג מדינות בגלל שעיכב בנין ביהמ"ק

כתב בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב (מגילה י"ג. ד"ה אין) על פי דברי האלשיך (בפי' משאת משה ריש מגילת אסתר) דמתחילה מלך אחשורוש על ר"מ מדינות, ואח"כ שעיכב בנין בית המקדש - ניטלו הימנו קי"ג מדינות ונשארו לו רק קכ"ז מדינות^{עא}. ואיתא

עא. זה לשון האלשיך שם: נזכיר דברי רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר הלא המה כי מתחלה מלך בכל האפרכיות שהם מאתים וארבעים מדינות, ובבטלו עבודת בית המקדש איבד מאה ושלוש עשרה מדינות, ולא השליטו ה' מאז רק במאה ועשרים ושבע מדינות הנותרות, עכ"ל. והנה מש"כ כן בשם פרקי דרבי אליעזר - לא נמצא שם, רק מבואר (בפרק י"א) שמלכותו היתה בחציו של עולם. (אמנם שם איתא דכל אפרכיות שבעולם הן רל"ב, ומלך אחשורוש בחציו שהן קט"ז מדינות, ובזכות אסתר נתווספו לו י"א ומלך על קכ"ז מדינות). ובמדרש אסתר רבה (א' ה') איתא נמי דאחשורוש שלט בחציו, ועי"ש דאמר לו הקב"ה 'אתה חלקת בנין ביתי חייך שאני חולק מלכותך'. ואולי מזה יש להביא מקור לעיקר דברי האלשיך שמחמת שביטל בנין ביהמ"ק נתקטנה מלכותו ומלך רק על קכ"ז מדינות. שו"ר דבתרגום שני מפורש שבתחילה מלך אחשורוש על כל העולם אלא שנתקצרה מלכותו ולא היה מושל אלא על קכ"ז מדינות, והטעם למנין קכ"ז הוא מפני שעתיד הוא לשאת את אסתר שהיא מבנות בנותיה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, עי"ש. (החיד"א בדברים אחדים דרוש ג' ד"ה וזה כונת כתב בשם מהרימ"ט דהעולם נר"ב אפרכיות ואחשורוש לא מלך אלא בקכ"ז, והיו ישראל בספרד ומצרים שלא היו תחת רשותו. ולפ"ז חקר החיד"א דהנך ישראל שלא היו במלכות אחשורוש - שלא חלה עליהם גזרת המן - לכאורה לא יהיו חייבים בפורים, עי"ש מש"כ בזה. אך יצוין דבעל הנתיבות במגילת סתרים ד"ה הוא אחשורוש כתב דלא היו מבני ישראל באותן מדינות שנתקטן מלכותו מהם, אלא כל ישראל נשארו תחת ממשלתו).

במדרש (ב"ד נ"ח ג') מפני מה זכתה אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות - תבוא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות. אם כן אילו אמרה אסתר לאחשורוש שהיא יהודית אז היה אחשורוש תולה דמשום הכי איבד קי"ג מדינות - כדי שתמלוך אסתר רק על קכ"ז מדינות כמו שני חיי זקנתה שרה.

אלא שכל זה אינו עולה בקנה אחד עם מה שמבואר בגמרא (מגילה י"א). דאחשורוש מלך מסוף העולם ועד סופו, והוא משלשת המלכים שמלכו בכיפה. ומשמע מדברי הגמרא שם שכל העולם היה אז קכ"ז מדינות, וכן כתב הטורי אבן במגילה שם, (ועי"ע רש"ש שם ד'). ובביאור הרד"ל על פרקי דרבי אליעזר (פי"א אות נ"ז) כתב נמי: והש"ס במגילה ס"ל שבימי אחשורוש קכ"ז הוי כל העולם.

ביאור לב

כדי שלא יחשוב אחשורוש שיוכל למושול בישראל בקושי

בספר אור דוד (להג"ר דוד דוב מייזלש זצ"ל אבד"ק נאשעלסק ולאסק) כתב: נראה הטעם דהנה שלמה המלך ע"ה נשא מואבית חתית וצידנית (ראה מלכים א' י"א א'), וכתבו הטעם כי הבעל מושל בהאשה, ובמה שנשא באומות כפף כל האומות תחתיו להיות מושל עליהם על ידי שנשא מהם, ובזה משל עליהם^{עב}. אם כן יראה אסתר לנפשה, אם ידע אחשורוש שהיא מישראל - אז ימשול בעם ישראל בקושי, כי יתפאר בלכבו אשר הוא מושל בכח על כל העם, יען אשה מישראל היא אשתו. ולכן כאשר נגזר הריגה ואמרה 'אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי' אז גילתה לו - למען יטעה אחשורוש בלכבו^{עב} - כי אחרי שיש לו אשה מישראל הם עבדים קנויים לו לאשר מושל באשתו, ולא יהרגם.

עב. מצאתי מקור לדברים בספר כלי חמדה הקדמון להגאון מהר"ש לניאדו זצ"ל על שופטים (י"ד ב'), שכתב כן בשם המקובלים, עי"ש.

עג. נראה מדבריו דלפי האמת מה שהיתה אשתו מישראל לא היה גורם אמיתי שימשול עליהם, ורק שאחשורוש היה טועה לחשוב כן. ואף שהביא דמהאי טעמא נשא שלמה מבנות אומות העולם - כדי להיות מושל עליהם (וכמו שהבאנו בהערה הקודמת בשם המקובלים), אולי אין זה אמור אלא באומות העולם ולא בישראל, ועל דרך אומרם (שבת קנ"ו). אין מזל לישראל.

ביאור לג

שלא ישלח המן ידו במרדכי לבדו

בספר לחמי תודה (להגאון בעל מחנה לוי בנו של ההפלאה זצ"ל, דף ק"ג:) כתב בזה דברים מופלאים. דהנה ידוע מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ח.) שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, והמן החזיק את כל הדור שאין מקיימין את המצוות, (עי' מגילה י"ג: אמר ליה ישנו מן המצוות). ומשום כך נמנע מלשלוח יד במרדכי לבדו, דאז ישאר דור שכולו חייב ויבוא עת הגאולה ויימחה שמו שהוא מזרע עמלק.

ובזה נכון ליתן טעם מה שציוה מרדכי לאסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה, משום די"ל שנודע לו למרדכי ברוה"ק דבר זה שמתירא המן לשלוח יד במרדכי לבדו פן ישאר דור שכולו חייב, ומאחר שהיתה אסתר מפורסמת בכל העולם לצדקת, א"כ אם היתה מגדת עמה ומולדתה והיה נודע הדבר שהיא מזרע היהודים, אזי לא היה המן מונע מלקיים מחשבתו הראשונה לשלוח יד במרדכי לבדו, מאחר שזולת מרדכי לא נשאר דור שכולו חייב מצד צדקתה של אסתר.

ביאור לד

שלא ימצא המן חן בעיני המלך

כתב הפנים מאירות בספרו כתנות אור (נדפס אחרי פר' כי תשא): טעמא דמילתא למה צוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, נימא נמי מילתא מסברא דנפשן. ואגב זה יתיישב הכתוב (ב' כ"ב-כ"ג) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויבקש הדבר וימצא וגו', אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן. ולפי פשוטו אין לו הבנה, למה אחר מעשה זה גידל המלך אחשוורוש את המן ולא מקודם. ונראה משום דאמרינן (מגילה י"ב): ממוכן זה המן, והוא נתן עצה להרוג את ושתי וליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה. ואיתא במדרש (ילקוט רמז תתרנ"א) שהמלך אחר שפג יינו קצף על שנתנו עצה זו להרוג את ושתי. ומרדכי היה ירא שימצא המן חן בעיני המלך ע"י אסתר - שהיתה יותר נאה ונושאת חן בעיני כל רואיה, ויאמר המן שעצתו היתה לכבוד המלך ועלבון המלך תבע. ולכך ציוה שלא תגיד עמה ומולדתה, ויהיה בחשד בעיני המלך שאסתר היא מעמו ומולדתו של המן, ונתן עצה להרוג את ושתי כי בוודאי יקח המלך את אסתר - וימליך אותה תחת ושתי - שהיא היתה יפיפיה ביותר מכל הנשים, (ראה מגילה ט"ו. שאסתר היתה מארבע נשים יפיפיות שהיו בעולם) עד.

עד. ואף למ"ד (י"ג). אסתר ירקרוקת היתה, כבר כתב בביאור הגר"א עה"פ (ב' ט"ו) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה: וזה שאמרו בגמרא אסתר ירקרוקת היתה, כי לכאורה הוא תמוה הא כתיב (לעיל פס' ד') והנערה יפת תואר ויפת מראה. אבל לפי מה שכתבתי אתי שפיר שבאמת היתה יפת תואר, אלא מחמת גודל צערה (שנלקחה לבית אחשוורוש) נעשית ירקרוקת, אעפ"כ נתן לה הקב"ה חן לפי שחוט של חסד משוך עליה, עכ"ל.

אבל אחר שאמרה אסתר למלך בשם מרדכי - אז נתברר שבוודאי אסתר אינה מעם המן ומולדתו, דאם כן לא היתה מגדת למלך בשם מרדכי, כי ידע המלך שהמן ומרדכי היו שונאים זה לזה. ולכך סבר המלך שעצתו היתה לכבוד המלך ולא לשום פנים אחרות, ולכך אמר 'אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן' - ולא מקודם לכן.

אחר זה שמעתי בהמבורג שדבר זה אמר גם מחותני הגאון החכם **צבי ז"ל** ושמחתי שכיוונתי לדעת הגדול, עכ"ד הפנים מאירות. (וכ"כ בספר דברי מהרי"א להג"ר יהודה אסאד זצ"ל בחידושים על מגילת אסתר, נדפס בסו"ס שמות).

אך יש להעיר מדברי הגמ' (ט"ו): ת"ר ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה רחב ואביגיל ואסתר, ולמ"ד אסתר ירקרוקת היתה מפיק אסתר ומעייל ושתי. ולפ"ד הגר"א למה ליה לאפוקי אסתר, הא כו"ע מודו שהיתה יפת תואר אלא שנעשתה ירקרוקת מחמת צערה. ואולי צ"ל דארבע אלו היו יפיפיות מתחילתן ועד סופן. ומצאתי בבן יהוידע (מגילה שם) שדיקדק למה אמר 'יפיפיות' ולא 'יפות', וכתב: נקיט יפיפיות - יופי כפול - בבחרותם ובזקנותם, שלא הכחישו יופיים מתחילה ועד סוף, עכ"ל. (שו"ר בספר שירת דוד על אסתר ב' ט"ו שהעיר בזה על דברי הגר"א, והביא ליישב כדכתבנו. והרה"ג ר"ח סורסקי שליט"א תירץ די"ל שאין כוונת הגמרא לומר דארבע אלו היו ותו לא, אלא שארבע אלו היו ידועות או שנזכרו במקרא, ואסתר נודעה ונזכרה בתורה כאשר נלקחה לבית אחשוורוש, ואז כבר לא היתה יפה למ"ד ירקרוקת היתה).

ובפי' מגילת סתרים (ב' י"ז) כתב דמה שאמרו אסתר ירקרוקת היתה היינו דאף שהיתה מד' נשים יפיפיות, נעשה לה נס שבעיני המלך היתה ירקרוקת, כדי שלא יהיה לה נשיאות חן אשה למשכב דודים להרבות לה תשמיש של אונס. אלא שמ"מ נשאה חן של חסד בעיניו, וזהו שאמרו (בגמרא שם) שהיה משוך עליה חוט של חסד. והנה גם להעיר מדברי הגמ' הנ"ל - מאי טעמא מפיק אסתר.

ביאור לה

מחשש סכנה לדניאל

בספר ימין יוסף (להג"ר יוסף בנימין שמענובויץ זצ"ל, עמ' ר"מ) כתב:
נ"ל טעם למה ציוה מרדכי שלא תגיד את עמה, מפני
דאיתא בתרגום שני שהגזירה על ושתי יצאה מדניאל והוא ממוכן,
(וכ"ה בפרקי דרבי אליעזר פמ"ט, ועי' תוס' מגילה י"ב: ד"ה ממוכן). ואם כן
אילו יוודע שאסתר יהודית היא, יאמרו שמפני זה גזר דניאל
להרוג את ושתי - כדי שאסתר אשר היא מעמו תמלוך תחת ושתי,
כי היא היתה מפורסמת ליפת תואר, (עיי' בתרגום שני, וראה מגילה
ט"ו.). והנה איתא במדרשים שהתך הוא דניאל רק המן הרגו (עי'
תוס' ב"ב ד'. ד"ה שכל). ועל כן באמת כאשר נהרג דניאל - ואז אין
כבר חשש סכנה לדניאל - גילתה אסתר את עמה.

